DIN TRECUTUL AROMÂNILOR

Fapte de arme şi figuri de Armatoli

de George G H I Ţ E A

Existenţa instituţiei Armatolilor, sub forma de armată populară naţională, se confundă cu însăşi existenţa elementului românesc din Peninsula Balcanică. Ce înseamnă "armatoli" ne spune însuşi cuvântul prin rădăcina lui latină : "arma" = arme, "armatoli" = oameni de arme.

Pe timpul când Imperiul de Răsărit avea încă un caracter latin dominant, această armată populară avea un rol mai redus, de poliţie locală, un fel de jandarmerie, dar şi de auxiliară a garnizoanelor romane. In urma perioadei elenice, de sfârşit a Imperiului Bizantin şi a masivelor năvăliri barbare, ce au transformat compoziţia etnică a Imperiului, organizaţiile de armatoli au trebuit să ia asupra lor şi misiunea garnizoanelor desfiinţate după totala elenizare a Imperiului. Noua sarcină ce şi-au asumat formaţiile de armatoli duce la desvoltarea unei adevărate armate, care trebuia să facă faţă şi atacurilor din afară. Importante bătălii ale acestei armate au fost înregistrate de istorie.

Sultanul Amurat I (1361-1369) recunoaşte existenţa autonomiilor valahe din Macedonia, Epir şi Tesalia şi confirmă oficial funcţionarea mai departe a Capitanatelor. Urmaşul său Baiazid, în schimbul dreptului de trecere liberă prin Vlahia-Mare (Tesalia) şi Vlahia de jos (Etolia) spre a supune Helada - aşa cum erau cunoscute Beoţia şi Atica până în secolul al XIX-lea - confirmă cele stabilite de predecesorul său şi acordă noi privilegii.

Armatolii erau organizaţi în "Capitanate" iar consiliul bătrânilor "Auşeticul" era organul de conducere şi judecată. Existenţa Armatolilor a fost unul dintre argumentele care au impus Turcilor recunoaşterea unor privilegii ; era normal ca Turcii să nu dorească inevitabilele ciocniri cu Valahii şi aveau nevoie de o siguranţă pentru proprii lor coloni.

Pentru clarificarea raporturilor reciproce, sultanii turci au căutat încă dela început reglementarea instituţiei Armatolilor, stabilind un număr de capitanate corespunzătoare numărului de regiuni, eparhii sau protate, cu un căpitan în fruntea fiecăreia. Capitanatul la rândul său era împărţit în subcapitanate pe districte, oraşe şi sate. Mai multe capitanate la un loc alcătuiau un Capitanat General. Organizarea capitanatelor începea de jos în sus. Satele şi oraşele conduse de auşatec reprezentau

adevărata forţă a populaţiilor valahe. Bătrânii care formau aceste consilii - un adevărat senat - în majoritatea lor cu bună stare, proveneau în bună parte din cadrele Armatolilor cu acte de vitejie la activul lor. Erau oameni cu foarte mare experienţă şi se bucurau de multă stimă, deaceea cuvântul lor cântărea greu şi era ascultat. Auşatecul judeca aproape toate conflictele dintremembrii comunităţilor - sat, oraş, etc. - şi tot ei erau aceia care păstrau intacte obiceiurilr şi tradiţiile naţionale şi religioase. Deaceea hotărîrile luate de ei, după lungă chibzuinţă,erau lege, pentru toţi. Sub privirile părinteşti dar ágere ale bătrânilor,creşteau şi se formau viitorii armatoli şi căpitani, într'o atmosferă familiară dar severă şi de înaltă moralitate creştină. Conştienţi de marea lor răspundere ce o aveau în faţa istoriei, considerau o datorie sacră de a transmite generaţiilor viitoare aceste sentimente, simţul răspunderii şi al datoriei. Aşa se explică autoritatea şi în acelaş timp dragostea de care se bucurau membrii consiliilor bătrânilor. Ei nu erau nici aleşi şi nici numiţi, ci consimţiţi şi chemaţi să facă parte din consiliul bătrânilor pentru un întreg complex de calităţi şi merite de care au dat dovadă în timpul vieţii.

Prin acelaş sistem de selecţie se impuneau căpitanii de armatoli şi haiduci. Cel mai viteaz, mai inteligent, mai bun şi mai moral,era consimţit căpitan şi urmat până la moarte. Auşatecul care judeca totul în funcţie de interesele comunităţii, cu respectarea tradiţiilor şi legilor morale, consacra ceeace selecţia vieţii desăvârşea. Aşezaţi la marginea de apus a imperiului bizantin şi apoi al celui otoman, în contact direct cu lumea occidentală (Veneţieni, Genevezi, regatul Napolitan, Catalni,Franci, etc.) cu care au avut încă de timpuriu strânse legături comerciale,politice şi culturale, populaţiile valahe din sudul Peninsulei Balcanice au avut cum era şi natural, o evoluţie istorică proprie, deaceea şi instituţia armatolilor şi a capitanatelor se găseşte numai la ei şi la nici un alt popor din Peninsula Balcanică. Ambele instituţii (Auşatecul şi Armatolii) au existat înainte de elenizarea imperiului de răsărit, iar cuceritorii turci le-au recunoscut existenţa şi funcţionarea lor.

Sultanul Murat al II-lea, printr'un firman dat în 1429, pe lângă noi privilegii acordate populaţiilor române, a căutat să reglementeze raporturile dintre capitanate şi imperiul otoman. El stabileşte un număr de 14 capitanate, corespunzător a 14 regiuni, eparhii sau protate, cu un căpitan în fruntea fiecăreia şi un număr de armatoli ce varia între 600 până la 2000, după importanţa şi mărimea protatei. Se recunoştea dreptul capitanatelor de organizaţie de poliţie populară cu caracter militar, ce urma să depindă de guvernatorul militar turc respectiv. In schimbul ajutorului ce trebuia să-l dea armatelor turceşti la nevoie, guvernul turc îşi lua obligaţia să menţină pe a sa cheltuială Capitanatele şi formaţiile de armatoli. Armatolii constituiau un corp militar din toate punctele de vedere, cu un stagiu de peste 20 de ani - poate după modelul legionarilor romani - îmbrăcaţi în costumul naţional; erau înarmaţi cu puşcă, sabie şi pumnal. Era constituit exclusiv din elemente valahe.

Succesorul său, Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului , a împărţit întreg teritoriul în patru mari provincii, după origina şi limba vorbită de populaţiile respective : Anadolia (Asia mică), Egiptul,

Bagdadul şi Rumelia, punând în fruntea lor un guvernator cu titlul de beilerbeg sau beiul beilor. Beilerbeg-ul Rumeliei la început avea sediul la Scopia, mai târziu, sub influenţa albanezilor mahomedanizaţi, s'a mutat la Ianina (Epir). Provincia Rumelia cuprindea următoarele teritorii: Epirul cu Acarnania şi Etolia, Tesalia şi cea mai mare parte din Macedonia. Indiferent de aceste denumiri geografice, întreg teritoriul Rumeliei a fost împărţit în 15 eparhii sau protate, având în fruntea lor un căpitan, de aci şi denumirea de capitanate, astfel : (Macedonia) Bitolia-Perlepe, Castoria-Coriţa, Veria, Grebena-Amer şi Elasona; (Tesalia) Olimp, Haşia, Sergbia-Larisa, Agrafa-Tricala şi Lamia (Zetuni); (Epir) Malacaşi şi Giumerca-Zagori, Arta-Xeromeri, Acarnania-Lidorichi şi Etolia-Venetic . Mai târziu la aceste 15 capitanate se adaugă încă două, cel al Caragiovei-Megleani şi Seresului, devenind astfel 17. Restul teritoriilor necuprinse în cele patru provincii - afară de capitala (Constantinopol) Istanbul şi împrejurimile sale - au fost transformate în simple paşalâcuri unde locuitorii creştini se chemau raiale, adică şerbi sau sclavi, lipsiţi de drepturile cele mai elementare, obligaţi să lucreze pământurile paşalelor şi beilor turci, de al căror bun plac depindea soarta lor.

Inainte de năvălirile barbare, romanitatea biruise în Balcani, limba latină a eliminat limba greacă, cu deosebire la o mare parte din Traci, care probabil erau mai civilizaţi decât Ilirii. Limba latină s'a impus prin prestigiul ei imperial, prin caracterul ei mai potrivit cu spiritul oamenilor de acţiune din munţi şi prin circulaţia ei, mai întinsă decât circulaţia limbii greceşti vechi în acest spaţiu, inclusiv în Nordul Dunării după romanizarea Daciei. Helenizarea târzie a Imperiului Roman de Răsărit, Imperiul Bizantin, nu mai putea influenţa populaţiile devenite autonome, cu propria lor limbă, cum erau Tracii romanizaţi din Balcani.

Intre Tracii romanizaţi din Balcani şi Dacii din Nordul Dunării au fost neîncetate legături, în primul rând prin ocupaţia comună a păstoritului. Fără năvălirile barbare şi în special fără aşezarea masivă a Bulgarilor în "Romania", Rumelia, s'ar fi ajuns la o mare unitate latină, în Nordul şi Sudul Dunării şi astfel chiar soarta Imperiului de Răsărit ar fi fost alta. Preluarea Imperiului de către Turci a fost alt dezastru,după năvălirile barbare, pentrucă posibilităţile unei întemeieri statale la Românii din Sudul Dunării s'au pierdut, sute de ani Românii balcanici au trebuit să se menţină defensiv, în viaţa lor pastorală, în ciuda marelui lor talent pentru viaţa orăşenească. Elementele dotate pentru civilizaţie înaltă au trebuit să se împrăştie prin lume, iar când a început să existe un nou stat grec, nenumărate elemente de seamă au fost absorbite de acest nou stat.

Dar Aromânii au determinat numele spaţiului "Romania", devenit "Rumelia", în ciuda instalării năvălitorilor acolo. Pentru Aromâni traducerea greacă a lui "romanus" cu "romios" nu are un sens juridic ci de fapt. Cetăţenii imperiului bizantin se numeau tot "romani", indiferent de ce origină erau, "romaios", pentrucă Imperiul era Roman, însă în cazul "Romaniei" din Balcani, era vorba, cum am spus, de o stare de fapt, locuitorii erau de limbă romană, "romani" în acest sens. Bulgarii fiind năvălitori ai acestor locuri, nu au determinat în tot Evul-Mediu alt nume "Romaniei", care

aşa se află pe toate hărţile vechi, deşi locuiau ei acolo.

Orice confuzie s'ar face între noţiunea juridică de "romaios" şi aceea etnică prin determinarea populaţiilor de limbă romanică cu acest cuvânt, poate duce la abuz. Toţi cetăţenii Imperiului Bizantin erau "romani", Imperiul fiind cum am spus Roman, dar numai Aromânii erau de cultură romană. Cu timpul chiar acest sens juridic a dispărut, ca probă că Grecii rămaşi după dispariţia Imperiului, din Tracia până în Asia Mică, nu s'au mai numit "romani" şi astfel numirea s'a definitivat pentru cei care efectiv participau la noţiunea de"roman" prin limbă, în speţă Aromânii. Turcii n'au făcut decât să recunoască această realitate şi astfel în Rumelia nu au menţinut decât cele 15 eparhii sau protate care corespundeau celor 15 capitanate, peste care nu exista decât administraţia turcească.

Cert, nu toate populaţiile latine din Peninsula Balcanică erau cuprinse în marea provincie a Rumeliei; mare parte era împrăştiată pe întreg teritoriul peninsulei cu mase compacte în munţii Prodop şi Balcani, în centrul şi sudul Albaniei de azi, unde timp de peste patru veacuri au existat principatele şi baronatele Muşatilor sau Muzaebilor. Pe toate aceste populaţii latine, Turcii au continuat să le cheme rumni, adică român, diferenţiindu-le astfel de restul creştinilor. Din cauza calităţilor înnăscute, elementul valah chiar acolo unde se găsea în minoritate, juca un rol decisiv în treburile publice şi mai ales în cele bisericeşti.

Prin privilegiile acordate de sultanul Mohamed al II-lea în 1453 bisericei ortodoxe, decernând patriarhului din Constantinopol titlul de şef religios şi spiritual al tuturor creştinilor din imperiul otoman — drept pe care nu-l avusese niciodată până atunci - a încercat să atragă elementul valah şi prin el să-şi întindă influenţa şi la celelalte neamuri. Din cauza avantajelor ce derivau din acest firman pentru populaţiile creştine ce acceptau şefia patriarhiei ecumenice din Constantinopol, elementele orăşeneşti s'au constituit în comunităţi punându-se sub oblăduirea episcopului respectiv. La început episcopii - potrivit principiului alegerii - erau tot români. Când importanţa lor a început să crească, din cauza puterii crescânde a comunităţilor, care sub ocupaţia turcească constituiau singurul mijloc de manifestaţie şi afirmare religioasă, civilă şi populară, ingerinţele patriarhiei în treburile locale au început şi ele să crească la numirea chiriarhilor şi în treburile şcolare care funcţionau pe lângă biserici. Totuşi această influenţă la început era slabă în raport cu avantajele reciproce ce decurgeau din firmanul lui Mohamed al II-lea din 1453. Din această atmosferă de colaborare necesară a început confuzia cu numele de Romeo, Rumnio, etc., care cu timpul a început să însemne aromân în greceşte, după ce la început însemnase roman - şi Patriarhia a căutat să speculeze această confuzie într'un sens naţionalist grecesc.

La început acest cuvânt avea sensul exclusiv de român, devine succesiv sinonim cu creştin, ca apoi să se lase să se înţeleagă că ar însemna grec. Populaţia grecizată - cum vom arăta pe larg cu altă ocazie - continuă şi azi să se cheme rumnia cu sens de creştin şi de român, valah, autochton. Cum o dovedeşte şi acest fapt istoric, populaţiile româneşti de pe întreg întinsul Peninsulei Balcanice, au trăit totdeauna libere şi independente prin puterea braţului şi inteligenţei lor.

„Fortes de leur liberté et de leurs positions redoutables où elles étaient embusquées mais prévoyant que tôt ou tard elles devaient succomber sous les coups d'un gouvernement ennemi des chrétiens, elles eurent la sagesse de rechercher en se soummetant au grand seigneur, une capitulation qui rendirent longtemps leurs conditions meilleurs que celles des Raias. Par suite de leur bonheur les Valaques se trouvent placés sous la protection des Sultans Valedies ou méres des sultans, au trésor desquelles ils versaient une légére redevance annuelle qui était plutôt un hommage de vasselage qu'un tribut de servitude. A ce prix ils furent exempts du mélanges des Turces..... et ils ne connurent ni l'exacteur ni l'agent de l'autorité" (F.-C.-H.-L. Pouqueville : Histoire de la régénération de la Gréce, vol. I, p.61-62.)

Acelaş adevăr istoric este confirmat de istoricul Aravantinos în Cronici ipirote, care ne spune că : "Locuitorii din părţile muntoase ale Epirului şi Tesaliei - Vlahii - şi-au păstrat autonomia lor timp îndelungat". Toţi istoricii şi cercetătorii care s'au ocupat de această problemă, recunosc în mod explicit, că populaţiile valahe şi-au păstrat drepturile de autonomie sub Turci, aşa cum au existat pe timpul bizantinilor cunoscutele Vlahii - Principate Valahe . Turcii au consimţit să recunoască autonomiile şi libertăţile populaţiilor, constrânşi după lupte îndelungate şi costisitoare care în majoritatea cazurilor se soldau cu pierderi mari, mai ales pentru populaţiile turceşti proaspăt aşezate în acele locuri.

Neîntrevăzând o victorie apropiată şi de durată, au preferat un pact de înţelegere cu populaţiile valahe, recunoscându-le libertăţile şi drepturile ab antiquo, acordându-le în plus noi privilegii. In felul acesta sultanii turci au căutat să capteze simpatia populaţiilor valahe şi chiar sa le asocieze la unele acţiuni răsboinice contra bizantinilor, cunoscând aversiunea contra acestora a populaţiilor valahe. Apreciind curajul şi spiritul răsboinic de care au dat dovadă în timpul luptelor duse contra lor, Mohamed al II-lea a chemat pe armatolii valahi la cucerirea Constantinopolului (29. V. 1553) în virtutea pactului de înţelegere (capitulaţii). O astfel de întreprindere pe acele vremuri era un act de onoare şi de îmbogăţire şi orice cavaler (capitani di fortuna) din răsărit şi apus se mândrea cu asemenea fapte. Iată ce spune o cronică a timpului, reprodusă de istoricul german Krause ("Die Eroberung von Constantinopel", Halle, 1870) :

"Au scos (recrutat) într'adevăr douăzeci şi cinci de mii (de armatoli) numai din împrejurimile Vlahiei de jos (Sudul Tesaliei, Etolia şi insula Negroponte). Aceasta este puterea (forţa), prea cinstiţii mei Rigi , (Rex = Rege = Rigă sunt nobili valahi) de care dispune regele sau generalisimul în apusul imperiului".

Această cronică scrisă într'o limbă arhaică locală, redă în mod cât se poate de clar situaţia reală a Imperiului Bizantin la venirea Turcilor. Aceasta însemnează că singurele forţe capabile de luptă erau cele din Vlahia de jos, adică din sudul Tesaliei, Etolia şi partea de nord a insulei Negroponte, pe care se sprijinea imperiul şi acelea erau valahe, ceeace dovedeşte că armatolii reprezentau o forţă de temut iar marele sultan a ţinut seamă de ea, ba chiar le-a asociat la realizarea victoriilor sale.

Aşa se explică şi privilegiile acordate de el care porneau din necesităţi reale. Formaţiile de armatoli, ca să poată asedia şi ataca un oraş fortificat, aşa cum era Constantinopolul, însemnează că erau bine disciplinate şi înarmate, în plus cu mare elan de luptă. Remarcăm din nou că toate regiunile arătate mai sus făceau parte din marea provincie a Rumeliei , adică a vechei Romanii. In fond marea provincie Rumelia reprezenta ceeace rămăsese din fosta Romanie de pe timpul Imperiului Bizantin , pe care geografii şi istoricii germani şi austriaci din secolele XVII - XIX continuau s'o cheme : „Walachei Reich".

S'a întâmplat însă, ca după sultani mari şi înţelepţi să urmeze alţii slabi, corupţi şi influenţabili care nu vedeau cu ochi buni puterea armatolilor, libertăţile şi buna stare a populaţiilor valahe. Duşmăniile şi complexele locale aveau efecte diformate pe lângă sultan şi vizirii săi. Ssa se explică în mare parte încercările continui de a limita autoritatea şi puterea căpitanilor de armatoli, fapt care se solda deobiceiu cu nemulţumirea populaţiilor, nesupunerile şi revoltele armatolilor care se transformau în haiduci. Astfel a luat naştere haiducia, care în fond continua tradiţia armatolilor, cu condiţia că ea nu depindea de garnizoanele turceşti şi lupta contra lor. Haiducii au păstrat aceeaşi educaţie,disci - plină şi spirit militar şi naţional ca şi ale armatolilor. Pentru mult timp ei au continuat să se cheme tot armatoli. Conflicte între armatoli şi haiduci n'au existat,fiindcă şi unii şi alţii urmăreau acelaş scop : protejarea populaţiilor valahe şi a avutului lor. Populaţiile îi respectau şi răsplăteau la fel. Din cauza ingerinţelor autorităţilor turceşti,se năşteau mereu conflicte între ele şi armatoli, ceeace ajuta la înmulţirea haiducilor. Alarmat de această situaţie, care punea în pericol permanent şubredele şi izolatele colonizări turceşti, în multe părţi însăşi garnizoanele , Soliman Magnificul, un alt mare sultan, printr'un firman din 1529 confirmă autonomiile şi privilegiile acordate de predecesorii săi. Prin acest firman se pune pentru multă vreme capăt ingerinţelor turceşti şi conflictelor cu armatolii.

Prin noua organizare dată de Soliman Magnificul se acordă noi privilegii populaţiilor valahe, se măreşte numărul Capitanatelor dela 17 la 19 prin atribuirea de noi teritorii : cel al Heladei, adică al peninsulei Atica şi al Scopiei. Ţelul măririi numărului capitanatelor şi acordarea de noi drepturi şi privilegii armatolilor şi populaţiilor valahe era să reducă forţa şi influenţa haiduciei pe deoparte, iar pe de alta, să pună capăt bandelor de hoţi albaneze ce infestau Albania şi Macedonia de nord. Unul din atributele armatolilor era de a păzi drumurile şi trecătorile cu dreptul de a percepe taxe asupra călătorilor, vitelor şi mărfurilor în trecere. In punctele mai importante şi mai expuse erau aşezate posturi sau garnizoane fixe ale căror denumiri se păstrează şi astăzi. Din motive de pismă şi lăcomie, Turcii au încercat să înlăture pe armatoli dela paza şi controlul drumurilor, înfiinţând un corp special numit "davengii", cu scopul de a încasa ei taxele şi controla mişcările armatolilor. Această măsură care lovea pe armatoli în existenţa lor materială, anula în acelaş timp privilegiile acordate şi stirbea autoritatea şi libertatea armatoli - lor şi a populaţiilor valahe.

Printre condiţiile capitulaţiilor era şi o clauză ce interzicea turcilor aşezarea pe teritoriile capitanatelor, chiar şi trecerea lor era condiţionată de consensul armatolilor, cu obligaţia ca după ieşirea din teritoriile lor să scuture copitele cailor ca nu cumva să ia o fărâmă de pamânt valah. Cum noua măsură încălca toate aceste drepturi, populaţiile valahe se revoltară şi împreună cu armatolii şi haiducii gonesc pe jandarmii-devengii, bună parte dintre ei fiind omorîţi. Autorităţile turceşti neputând înfrunta revolta au acceptat revenirea la situaţia anterioară. Acest episod care făcea parte dintr'un lung şir de încercări din partea turcilor, la care se răspundea prompt şi vehement din partea populaţiilor româneşti, dovedeşte că menţinerea şi respectarea autonomiilor şi libertăţilor nu era un dar de mărinimie turcească, ci un raport de forţe mereu în mişcare. In spatele acestor încercări existau poziţii bine definite pe care nici una din părţi nu căuta să le nege : a) Turcii să anuleze privilegiile şi libertăţile populaţiilor valahe şi să distrugă puterea armatolilor; b) din partea lor, populaţiile valahe căutau să-şi menţină autonomiile seculare şi privilegiile.

Fiecare din părţi aştepta momente favorabile să-şi impună voinţa şi punctul său de vedere. Timp de peste cinci veacuri, cât a durat stăpânirea turcească, a fost o continuă răsboire între aceasta şi populaţiile româneşti, cu victorii şi înfrângeri alternative. In acest cadru trebue văzut şi înţeles rostul şi importanţa capitanatelor, armatolilor şi haiducilor în viaţa românilor din sudul Peninsulei Balcanice.

Incepând dela jumătatea secolului al XVII-lea, lupta dintre cele două tabere păşeşte într'o nouă fază, prin intrarea în arenă a Albanezilor convertiţi la mohamedanism. Foştii briganzi, prin turcire sunt absolviţi de toate jafurile şi crimele, devenind mădulare şi diriguitori ai imperiului. Inainte de convertire populaţiile albaneze împărtăşeau soarta Bulgarilor şi Sârbilor, în plus practicau şi brigandajul. N'au fost în trecut buni creştini - dovadă graba renegării - şi nici buni musulmani n'au devenit, fiindcă însişi turcii îi considerau impuri. In schimb s'au transformat în instrumente lipsite de scrupule contra creştinilor, pentru gloria profetului şi îmbogăţirea lor.

Primul obiectiv de atins, care corespundea şi intereselor comune turco-albaneze, a fost distrugerea capitanatelor şi a armatolilor, care au constituit un obstacol greu pentru apucăturile lor de jaf şi un coşmar permanent de frică şi represalii. Fostele bande de hoţi, acum conduse de agale şi bey, sunt oficializate şi devin auxiliare ale autorităţilor turceşti. Cu concursul armatei ei ocupă multe din posturile deţinute până atunci de armatoli la paza drumurilor şi trecătorilor. Populaţiile creştine şi în mod particular cele româneşti din apropierea Albaniei au început să fie atacate şi jefuite de bandele albaneze. Răsboiul Ruso - Turc din 1769-1770 a dat ocazia acestor bande să distrugă întreaga regiune a Gramostei; peste 70 de aşezări, în frunte cu vestita Moscopole, Linotopea, Gramostea, Sipsca, etc., "cuiburi de albine". Această operă de distrugere şi masacru a fost apreciată şi răsplătită în plin de sultanii turci, hotărînd cu începere din 1740, ca guvernatorii sau belerbeii provinciei Rumelia să fie numiţi numai dintre albanezii musulmani, cu toate

că în întreaga provincie populaţia albaneză aproape că nici nu exista. Spre a putea izbi mai bine în forţele armatolilor şi să se amestece în treburile interne ale populaţiilor valahe, s'a stabilit noua capitală a provinciei în oraşul Ianina, unul din centrele româneşti. De aici se putea uşor trece în Acarnania, Etolia şi Tesalia şi controla mişcările armatolilor. Din această poziţie cheie şi sub protecţia sultanilor, albanezii musulmani îşi continuau jafurile şi crimele în Epir, Macedonia, Tesalia şi chiar în Peloponez, unde au început să se stabilească gonind populaţiile băştinaşe. Incepând dela 1740 şi cu deosebire în timpul satrapului Ali-Paşa (1784-1823), bandele albanezilor musulmani au culminat în prădăciuni şi crime. Dacă totuşi s'a putut opri la timp o extindere a distrugerii şi măcelului, aceasta se datoreşte exclusiv energiei şi rezistenţei populaţiei şi vitejiei extraordinare de care au dat dovadă armatolii şi haiducii. Represaliile fulgerătoare şi eficace au tăiat pofta de prădăciune a desfrânatelor bande albaneze. Această luptă avea pentru turci scopul eliminării unor populaţii dotate cu mari calităţi pozitive, dar incomode prin ţinuta lor demnă, iar pentru albanezi era un prilej de îmbogăţire prin jaf. Pentru populaţiile valahe, aceste agresiuni luau un aspect cu totul dramatic, fiindcă era în joc însăşi existenţa lor etnică dacă nu chiar biologică. Deaceea aceste lupte cu aspecte epopeice capată un caracter de sfântă dreptate a apărării. In aceste nesfârşite şi îndârjite lupte s'au ridicat din rândurile armatolilor figuri de căpitani, care prin fapte de vitejie şi calităţi morale devin eroi legendari ce sunt pomeniţi şi azi de populaţiile valahe cu respect religios.

- Astfel sabia căpitanului Fotu Giavela devenise simbol de jurământ. Pentru respectarea angajamentelor dintre armatoli şi bandele albaneze musulmane, acestea erau obligate să jure pe tăişul sabiei lui Fotu Giavela, ca simbol de justiţie contra încălcărilor sau trădărilor. Acelaşi jurământ trebuiau să-l depună şi prizonierii eliberaţi, că nu vor mai ataca niciodată pe sulioţi, în caz contrariu, justiţia o făcea spada (după Gervinius). Asemenea fapte de arme - ca răspuns la fărădelegile comise de bandele albaneze - de care este plin trecutul armatolilor, au salvat avutul şi viaţa populaţiilor din Epir, Pind, Tesalia şi Etolo-Acarnania.

- Căpitanul Andruţu Veruşu-Muceana, român din Aspopotam (Râul albu) celebru prin faptele sale de arme contra turcilor şi albanezilor, ajunge stăpân necontestat peste întreaga regiune a Tesaliei, Etoliei, Acarnaniei şi Aspropotam(Gudas, vol. III, p. 121). Sultanii ca să-i câştige bunăvoinţa şi prietenia, îi recunosc în mod oficial calitatea de Căpitan-General peste regiunea mai sus pomenită. Nu numai că a stârpit orice urmă de albanezi din exarhatele sale, restabilind ordinea şi pacea, dar organiza expediţii punitive la orice fără de lege comisă de bandele albaneze. (I. Caragiani, Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, p. 182-183.)

- Tot în aceeaşi perioadă de timp (1770-1820) celălalt mare căpitan român Teodor Colocotroni ţinea în respect coloniile militare albaneze aşezate în Peloponez şi armatele de başbuzuci, obişnuite să trăiască din jaf.

Am insistat poate mai mult asupra rolului nefast jucat de bandele albaneze după trecerea acestei populaţii la mohamedanism, pentrucă aceasta a fost una din cauzele principale - poate cea decisivă - care au determinat

luptele epopeice ale Sulioţilor şi răscoalele sângeroase din 1820 şi mai târziu, care s'au soldat cu distrugerea instituţiei capitanatelor şi a armatolilor, cu nimicirea conştiinţei şi unităţii naţionale a populaţiilor valahe. Pentru claritatea expunerii noastre, în capitolul următor vom fi nevoiţi să revenim asupra acestui punct ori de câte ori va fi necesar.

Cum semnalam şi mai sus, înainte de marile răscoale şi lupte din 1820, instituţia capitanatelor s'a menţinut aproape intactă din punct de vedere al libertăţilor şi autonomiilor recunoscute şi confirmate de primii sultani turci, cu neînsemnate variante interne, datorite evoluţiei şi necesităţilor de viaţă a populaţiilor valahe. Multe din capitanate s'au unit şi extins formând capitanate generale, iar conducătorii lor au devenit căpitani-generali, cu dreptul de succesiune pentru urmaşii lor. Mulţi dintre ei - datorită influenţei Veneţienilor şi Francilor din Elada şi Peloponez - purtau titluri de baroni, conţi, prinţi şi mai ales de riga, ca semn de putere şi nobleţe. In această evoluţie marele rol l-a jucat şi tradiţia Valahilor care era încă proaspătă în amintirea lor.

1. - Afară de Capitanatul-General al lui Andruţu Veruşu-Muceana, amintit mai sus, care cuprindea Tesalia, Etolo-Acarnania şi Aspropotam, vom enumera cum urmează :

2. - Capitanatul-General al lui Marcu-Puliu din Perivole, ce cuprindea eparhia Epir-Zagor, Pind (Amer) şi Haşia.

3. - Capitanatul-General Trâmbacă stăpânea eparhiile Acarnania, Mălăcaşi, Giumerca şi Aspropotam.

4. - Capitanatul-General Ciulca, stăpânea Etolia, Livadi şi insula Negroponte.

5. - Capitanatul-General Vârculacu era stăpân pe eparhia Salona, Valtu cu munţii Leacuri (Parnas) şi Anin (Oiţa).

6. - Capitanatul-General Stati Dimu Bacola, cunoscut mai bine sub numele de Lala Dimu (Unchiul), era născut în comuna Secăreţ zisă şi Domniţa din regiunea Valtu, stăpânea asupra exarhatelor din întreaga Etolie şi Acarnania. Cât timp a trăit Căpitanul Lala Dimu, nici un turc sau albanez n'a îndrăsnit să pună picior pe teritoriul său. Ne mai putând mânui armele din cauza bătrâneţei, la 90 de ani, împarte exarhatul căpitanilor săi, cum urmează :

a) Căpitanul Sturnari, eparhia Aspropotam;
b) Căpitanul Alexi Chitu, eparhia Cărpiniş;
c) Căpitanul Iani Bucuvala, eparhia Agrafa;
d) Căpitanul Iani Cunduiani, eparhia Lamis şi
e) Fraţilor Stati cele două eparhii ale Acarnaniei.

Exarhatele lui Lala Dimu împreună cu Tesalia constituesc partea continentală a Greciei.

7. - Exarhatul Tesaliei cuprinzând Tricala, Fanari, Armiro, Domoco şi partea răsăriteană a Malacaşilor, a aparţinut de totdeauna familiei Hagi-Petru, care a fost una din cele mai puternice familii româneşti. Descendenţii acestei familii stăpânesc şi azi, într'o altă formă, Tesalia şi împrejurimile.

8. - O altă familie tot atât de renumită este cea a Căpitanului-General Panu Zidru ce a stăpânit peste 200 de ani regiunea Olimpului, Haşea, Serghia şi împrejurimile. Căpitan Panu Zidru, celebru prin faptele sale de arme şi nu mai puţin prin inteligenţa sa. îşi întinde exarhatul său, obligând pe turci să-i recunoască puterea şi stăpânirea sa asupra Macedoniei de sud şi a Tesaliei de răsărit. A trăit 130 de ani. In exarhatul său n'avea voie să staţioneze sau să treacă nici un turc fără învoirea sa. A avut un singur fiu, asasinat mişeleşte de turci în fragedă tinereţe şi o singură fiică, căsătorită cu căpitanul Panu Ceara, tatăl celebrului căpitan Nicu Ceara, cântat şi pomenit până azi. Pentru apărarea şi administrarea vastului teritoriu a exarhatului său, compus din mai multe eparhii sau protate, îl împarte căpitanilor săi cum urmează :

a) Căpitanul Bucuvala, eparhia Haşea;
b) Căpitanul L a z u , Olimp-Caterina;
c) Căpitanul Tosca , eparhia Grebena-Pind;
d) Căpitanul Bizioti , eparhia Veria-Neagusta;
e) Căpitanul N a n u , eparhia Serghia şi
f) Căpitanul S i r u , eparhia Platamona-Chisav

(I. Caragiani, Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, Bucureşti 1929, pag. 157).

Căpitanul Panu Zidru, după viaţa trăită şi faptele sale, a fost considerat ca părintele şi protectorul haiducilor.

După cum arătam şi mai sus, diferenţa dintre armatoli şi haiduci consista în faptul că primii erau recunoscuţi de imperiul turcesc ca forţă de poliţie populară, armată limitată geografic în cadrul şi pe teritoriul capitanatelor, în vreme ce haiducii sau furii - nu hoţii sau briganzii - nu recunoşteau puterea turcească, fiind incontinuu în conflict şi răsboire. Haiducii erau armatolii revoltaţi contra ingerinţelor şi abuzurilor comise de turci contra populaţiilor valahe şi a libertăţilor lor milenare. In multe împrejurări bună parte din căpitanii armatolilor, din motive reale sau personale, înclinau mai mult spre haiducie, constrângând autorităţile turceşti să le dea satisfacţie. In mod obiectiv, haiducia a luat naştere din necesităţi reale, spre a complecta rolul restrâns al armatolilor controlaţi de turci. Atât armatolii cât şi haiducii aveau ca scop principal apărarea vieţii şi avutului populaţiilor valahe. Deaceea între armatoli şi haiduci a existat numai frăţietate şi înţelegere deplină. In această lumină trebue văzut faptul că marele căpitan Panu Zidru era considerat protectorul haiducilor. Haiducii, urmând modelul armatolilor, unde de altfel făceau şcoala, erau organizaţi în capitanate, urmând o disciplină de fier cu un sens înalt de moralitate şi justiţie. In timpuri turburi, când armatolii erau stingheriţi în acţiunea misiunii lor, interveneau în mod automat haiducii ajutaţi şi acoperiţi de primii.

Sub regimul acestor puternice capitanate ce au durat în toată perioada stăpânirii otomane, în multe părţi din Tesalia, Epir şi Macedonia, grupe de sate - favorizate de natura terenului - s'au constituit în organizaţii libere şi autonome, care nu recunoşteau nici un fel de autoritate sau stăpânire decât aceea a capitanatelor de haiduci respective. Aceste mici cantoane libere, cu o viaţă destul de lungă, se numeau "satele haiducilor sau

furilor sau cleftohoria în greceşte, nume ce continuă să-l păstreze până şi azi. Sub acest nume au fost cunoscute aceste mici dar mândre cantoane, de către călătorii şi istoricii din sec. XVIII-XX, şi cu acest nume ne sunt prezentate şi localizate de geografii străini în hărţile lor. Această stare de lucruri nu trebue să surprindă fiindcă ea corespunde cu tradiţiile şi obiceiurile străvechi ale populaţiilor româneşti.

"Inainte de marile răscoale din anii 1820-1828 mulţi dintre căpitani aveau tronuri semi-independente şi le-au sacrificat pentru crearea statului Rumeicu, cum numeau populaţiile valahe noul stat creştin; alţii aveau posibilitatea să ocupe din nou aceste tronuri, dar n'au mai vrut..." (Gudas, Istoria Greciei, vol. VIII, pag. 323).

Aceste câteva exemple cred că sunt suficiente pentru a se vedea care era situaţia reală a populaţiilor valahe sub regimul capitanatelor ce a durat în unele părţi până la sfârşitul veacului trecut. După cum semnalam şi mai sus, cauzele reale care au provocat marile răscoale şi lupte din anii 1820-1828 se datoresc în mare parte asasinatelor şi distrugerilor în masă din partea bandelor albaneze musulmane, patronate şi încurajate de autorităţile turceşti în mod particular în timpul satrapului Ali-Paşa (1784-1823). Cu totul altfel şi-ar fi urmat cursul istoria daca Albanezii după convertire ar fi fost stăpâniţi de simţul măsurii, răspunderii şi justiţiei. Atacurile mereu mai dese şi mai distrugătoare ale bandelor albaneze, au constrâns pe căpitanii şi conducătorii valahi, în tumultul luptelor grele, cu perspective sumbre şi de lungă durată, împotriva forţelor turco-albaneze, superioare în oameni şi material de răsboiu, să fie mai puţin atenţi, sau să considere mai puţin periculos celălalt duşman de moarte : patriarhia din Constaninopol cu clerul ei şi fanariotismul. Acestea, din partea lor - cunoscând situaţia foarte grea în care se găseau Armatolii şi populaţiile valahe - între două focuri nimicitoare - au căutat prin linguşiri şi amăgiri să adoarmă neîncrederea şi aversiunea armatolilor, să obţină maximul de avantaje, fără nici un risc. Prin aceleaşi mijloace, care fac apanajul neamului grecesc, au reuşit "să devieze - cum scrie Cantu - lupta pentru păstrarea capitulaţiilor şi apărării populaţiilor valahe, în răsboiu pentru independenţa Greciei".

Deja cu câteva decenii mai înainte patriarhia şi chiriarhii greci, speculând sentimentul profund religios şi ataşamentul faţă de biserica ortodoxă a populaţiilor valahe, prin şiretlicuri şi profeţi mincinoşi, a început să roadă rădăcina acestei plante sănătoase, a populaţiei valahe, otrăvind sufletele credniciosilor cu fel de fel de povestiri năstruşnice şi negre. Printre acestea domina următorul leit-motiv: "Dacă vreţi să vă mântuiţi sufletele, să vă lepădaţi cât mai curând de limba voastră barbară şi să vorbiţi greceşte, limba ce o vorbeşte Dumnezeu", sau : "Cum veţi putea vorbi lui Dumnezeu în ziua judecăţii care se apropie, dacă nu ştiţi greceşte, limba pe care o vorbeşte Dumnezeu". Aceste slogane erau acompaniate de suspine şi sfaturi pentru soarta ce-i aşteaptă pe cei ce nu ştiu greceşte şi încă nu s'au pocăit la grecism!! Acesta este numai un model din tezaurul bisericei greceşti. In lumea simplă şi credulă, aceste slogane au avut ecou. Cine oare bănuia pe vremea aceea - în urmă cu 200 de ani - că biserica, călăuza spirituală şi păstrătoarea învăţăturilor lui Cristos, minţea cu atâta neruşinare şi cinism.

Unele din aceste lozinci - cu grijă elaborate de biserica greacă şi conexate cu realităţile locale - au fost confirmate de masacrele şi devastările executate de bandele albaneze proaspăt convertite la mohamedanism, ceeace a turburat profund populaţiile valahe neavertizate şi foarte credincioase. Este explicabil că în această atmosferă era uşor să se alunece de pe un plan naţional-popular pe cel religios. "Piere creştinismul şi biserica lui Christos!!!!" sau "Vine Satana, pregătiţi-vă sufletele pentru marea judecată!"

Dela acea epocă începe desnaţionalizarea populaţiilor româneşti. Pericolul imediat era cel al bandelor albaneze. Contra acestui pericol se îndreptau preocupările tuturor. Sbuciumul şi revolta populaţiilor valahe îşi găseşte expresie în glasul înaripat al poetului Constantin Truşină, cunoscut mai bine sub pseudonimul Riga Veleştiniotul care, influenţat de ideile generoase ale revoluţiei franceze : libertate, egalitate, fraternitate, chiamă popoarele creştine obidite din Peninsula Balcanică să se scuture de jugul turcesc şi să formeze un stat, în care toţi locuitorii , inclusiv turcii, să trăiască în pace, libertate şi frăţietate. In vederea luptei pentru realizarea mult doritului stat Rumeicu, Const. Truşină este primul care acţionează pentru unirea tuturor armatolilor într'o ligă. Adevăratul nume al poetului era Constantin Riza, poreclit Truşină, dela numele cingătoarei făcută din lână de capră cu care se încing ciobanii (un fel de brâu , foarte rezistent). In tinereţe poetul a fost cioban, ca şi toţi ai săi. S'a născut în orăşelul Veleştin din Tesalia la 1757,de unde îşi luase şi numele de Veleştiniotul şi a murit asasinat şi aruncat în Dunăre la Belgrad la 1798. Oraşul Veleştin cu împrejurimile a fost totdeauna considerat ca un centru românesc, iar din cauza fertilităţii solului şi climei dulci, una din cele mai bune regiuni pentru iernatul turmelor. De pe la 1880, când turcii au părăsit Tesalia, orăşelul Veleştin şi împrejurimile devin curat româneşti,aşa cum au rămas până azi. Fiindcă Const. Riga - Truşină a scris în greceşte- limba bisericei şi de comunicaţie depe acea vreme - Grecii îl revendică ca pe marele poet al redeşteptării lor naţionale, fără să-i conteste origina sa valahă. Proclamările şi chemările sale înflăcărate aveau ecou numai la armatoli şi populaţiile valahe.Populaţiile greceşti, absorbite de alte preocupări, au rămas străine şi insensibile la aceste apeluri. După victorie însă, i-au ridicat osanale şi statui,căutând să tragă cât mai multe foloase. Riga Veleştiniotul a fost interpretul sufletului valah şi al armatolilor din care făcea parte. In poeziile si proclamaţiile sale izbucnes sbuciumul şi furtuna ce sguduiau sufletul populaţiilor valahe.

Acela însă care a provocat şi grăbit declanşarea furtunei a fost Ali Paşa din Tepelen, satrapul Ianinei. Neîndoios, acest om poseda multe calităţi, dar şi prea multe defecte,la care se adăogau şi cele ale familiei sale pervertită şi degenerată.Viaţa acestui om - feroce ca o bestie şi fricos ca un iepure - ros de ambiţii, de îmbogăţire şi deputere, este un cumul de perfidie, asasinate,violuri şi incesturi ce cu greu pot fi imaginate de o minte omenească. Setea de putere şi de satisfacere a plăcerilor sale morbide, l-au împins la asasinarea rudelor sale de sânge cele mai apropiate. Işi începe cariera ca şi tatăl său, ca şef de hoţi, ajungând potrivit obiceiului turcesc dervengi-aga, bey, paşă şi beilerbeg. In această perioadă -

când era şef de bandă - a cunoscut o bună parte din armatolii români la care se refugia şi cerea adăpost. Cu mulţi dintre căpitanii lor a legat chiar prietenii strânse, salvându-i în nenumărate rânduri viaţa de duşmanii săi de moarte, tot albanezi musulmani. Cu aceste ocazii Ali-Paşa făcea jurăminte - după obiceiul albanezilor, dar pe care nu le respecta - că va lupta mereu alături de ei şi armatoli pentru menţinerea libertăţilor în mod particular a capitanatelor, ca un act de recunoştinţă. Cunoştea din proprie experienţă lipsa de loialitate a cosângenilor săi, deaceea când a ajuns în fruntea guvernământului Rumely Valesy, curtea şi statul său major erau formate din elemente valahe, singurele în care avea încredere absolută şi care l-au ajutat în mod efectiv să ajungă la această înaltă situaţie. Căpitanii şi armatolii l-au ajutat în baza raporturilor de prietenie şi de angajamentele luate cu atâtea jurăminte, dar mai ales ţinând seama de duşmănia de moarte faţă de adversarii şi concurenţii săi albanezi. Cu caracterul lor profund moral şi loial, unde cuvântul dat constituia lege, armatolii nu şi-au putut închipui că sub jurămintele repetate şi solemne, Ali-Paşa ascundea o ură de moarte contra populaţiilor valahe şi a armatolilor, protectorii şi colaboratorii săi de ieri.

Bună starea populaţiilor româneşti, faptele de arme şi puterea armatolilor, au provocat întotdeauna invidia lui Ali-Paşa şi a bandelor albaneze. Teama de represalii le frâna însă poftele de jaf şi asasinate. In tinereţe a luat parte împreună cu tatăl său la jefuirea şi distrugerea regiunei Gramoştea. Acum, ca guvernator (beilerbeg) se năpusteşte cu toate forţele turco-albaneze asupra micei "republici libere şi autonome a Sulioţilor", s'o distrugă, fiindcă îl irita mândria acestei populaţii valahe şi vitejia căpitanilor şi armatolilor săi. Contra Sulioţilor Ali-Paşa s'a războit, cu mici întreruperi, aproape timp de 40 de ani, cât a durat satrapia sa, cu rezultate alternative. In aceste lupte populaţia românească a Sulioţilor a scris pagini de sacrificiu şi eroism, cunoscute de lumea întreagă. Numele căpitanilor Giavela, Boţari, Ceara, Ciong, Cutu-Nica şi a multor altor căpitani şi armatoli, au rămas simboluri de eroism,iar faptele lor de arme sunt cântate şi astăzi.

Aceeaşi nenorocire se abate şi peste populaţiile nomade de Fârşeroţi şi peste avutul lor. Fraţii Caciandoni, Lipimoti şi Haşoti, celnici bogaţi în herghelii şi turme de oi, ca să scape de continuile rechiziţii şi jafuri, vând ceeace le mai rămăsese, cumpără arme şi împreună cu oamenii lor iau drumul haiduciei. In curând devine groaza albanezilor şi cel mai temut adversar al lui Ali-Paşa. Pentru faptele sale extraordinare de arme şi geniul său militar, Caciandonii este ales şeful tuturor căpitanilor din Epir, Pind, Acarnania, Etolia şi Aspropotam şi rămâne una din figurile cele mai însemnate de conducător şi căpitan.

Foarte greu bolnav de vărsat se refugiază cu fratele său Haşioti într'o mânăstire. Trădaţi de un călugăr grec, sunt prinşi de armata lui Ali-Paşa şi supuşi unor chinuri îngrozitoare şi moarte de martiri. Din motive asemănătoare aproape toţi căpitanii de armatoli şi haiduci se răscoală împotriva lui Ali-Paşa şi indirect contra stăpânirii turceşti. După distrugerea Gramostei şi a Sulioţilor, acum vine rândul bogatei regiuni Zagor care a fost supusă unor jafuri periodice. Regiunea Zagor este aşezată pe versantul de apus al Pindului, ajungând până la valea Ianinei.

Fără să vrea, Ali-Paşa s'a transformat în cel mai preţios agent al patriarhiei şi al greco-fanarioţilor. In substanţă caracterul răscoalei valahe, cele premergătoare şi cele ce au urmat, au avut motive exclusiv locale şi populare româneşti. Era lupta legitimă de auto-apărare contra fărădelegilor bandelor albaneze şi nu aveau nimic comun şi nicio legătură cu megalomania lui Ipsilantis şi a eterişţilor fanarioţi.

Ipsilantis şi greco-fanarioţii au început cu proclamaţiile când deja armatolii şi populaţiile valahe erau în plină luptă şi când revoluţia se întinsese în mai tot sudul Peninsulei Balcanice. Manifestele şi agitaţiile fanarioţilor dela mii de chilometri (Odesa - Chişinău - Iaşi sau Bucureşti) aveau scopul precis de diversiune ca să atragă atenţia asupra lor şi nici de cum să ajute pe cei răsculaţi. Dealtfel şi dacă ar fi vrut să-i ajute, ei erau complect necunoscuţi şi nici unul nu le acorda credit, lipsiţi fiind de oameni pregătiţi pentru luptă, cum s'a dovedit cu batalionul ierofanţilor în lupta dela Drăgăşani.

In al doilea rând Ipsilantis şi fanarioţii acţionau în numele Ruşilor, Englezilor sau al Francezilor, ai căror agenţi erau, aşa cum se declarau ei înşişi şi cum s'a stabilit de istoricii timpului. Fraţii Ipsilantis erau ofiţeri activi în armata rusă. Recrutarea şi echiparea batalionului ierofanţilor s'a făcut cu sprijinul Rusiei. Patriarhia şi fanarioţii care cunoşteau perfect de bine sentimentele armatolilor si populaţiei valahe ce le aveau faţă de ei, alarmaţi de dârzenia luptelor Sulioţilor, al căror ecou trecuse graniţele imperiului turcesc, socotind că o eventuală victorie putea fi numai în favoarea răsculaţilor, cu o redeşteptare naţională, s'au alăturat de partea lui Ali-Paşa şi a bandelor sale asasine, incitându-le şi încurajându-le contra armatolilor şi a populaţiilor valahe.

"Ignatios, arhiepiscopul regiunei Arta, cu blesteme şi sub pedeapsa excomunicării, a interzis creştinilor din alte părţi să dea ajutor Sulioţilor care luptau cu disperare contra bandelor albaneze şi armatelor turceşti conduse personal de Ali-Paşa. In acelaş scop trimisese spioni şi călugări ca prin ameninţări şi promisiuni false, să determine pe Sulioţi să depună armele şi să se închine lui Ali-Paşa sau în caz contrariu să fie caterisiţi şi excomunicaţi de patriarhie şi împuşcaţi de autorităţile turceşti pentru nesupunere şi corupţia tineretului".

"Ieroteos, mitropolitul Ianinei şi Crisantios, episcopul Glichiei, la fel, blestemau, caterisesau şi excomunicau nu numai pe luptătorii Sulioţi, dar şi pe toţi cei ce-i ajutau în lupta lor dreaptă şi sfântă. Nu s'au dat în lături de la delaţiuni şi denunţuri. Aceşti înalţi prelaţi nu s'au mulţumit numai să blesteme de pe înălţimea amvoanelor, ci şi în afară de biserică,în procesiuni sub paza autorităţilor turceşti, graţie cărora în multe cazuri au scăpat de la un linşaj sigur din partea populaţiilor scârbite şi înfuriate. Tot pentru aceleaşi fapte neomeneşti şi necreştineşti, Turpinos, arhiepiscopul Prevezei, cel mai înverşunat duşman al creştinilor răsculaţi şi care a făcut atâta rău populaţiilor valahe, a fost prins şi spânzurat de Sulioţii răsculaţi". (F.-C.-H.-L. Pouqueville, Histoire de la régénération de la Grèce, vol. I, pag. 319.).

Din aceste câteva exemple, se poate vedea fără echivoc care a fost la început atitudinea patriarhiei şi a episcopilor greci faţă de armatoli şi populaţia valahă răsculată. Pe măsură ce luptele se înteţeau şi revoluţia se întindea, iar lumea apusului începea să se intereseze mai îndeaproape de mersul evenimentelor şi de soarta populaţiilor creştine din imperiul otoman, aceeaşi patriarhie cu alaiul de fanarioţi, fără nici un scrupul, s'au prezentat lumii ca revoluţionari şi luptători, exploatând până la maximum sacrificiile şi sângele armatolilor şi populaţiilor valahe. Conştienţi că nu există ca forţă organizată şi combativă, ei nu se gândeau să lupte împotriva turcilor. Convingerea lor intimă de atunci şi de mai târziu, mărturisită public, era că ei trebue să fie eliberaţi de cealaltă lume creştină şi nu de ei înşişi. De data aceasta scopul lor era precis, acela de a substitui, sau mai bine zis, de a constitui o conducere politică peste conducătorii revoluţionarilor şi luptătorilor şi acea conducere să fie în mâna lor, să o poată manevra în folosul planului şi intereselor lor.

Intr'adevăr, prin aceleaşi mijloace de cameleonism şi infiltrare cu care au substituit şi transformat imperiul latin de răsărit în greco-bizantin, au reuşit şi de data asta să se suprapună în conducerea politică "transformând lupta populaţiilor valahe şi a armatolilor, în aceea de creare a statului grecesc" (Cantu).

In acest scop patriarhia şi eteriştii au organizat acţiunea lui Alexandru Ipsilantis în Principatele Române, la adăpostul şi cu concursul domnitorilor fanarioţi. Gălăgia cu care a fost însoţită această acţiune : mesagii, proclamaţii megalomane, procesiuni cu depuneri de jurăminte, sfinţiri de drapele şi de arme de către mitropolitul Iaşului, etc. aveau un scop precis de diversiune, să spună lumii că ei luptă pentru eliberarea patriei şi a creştinismului de sub jugul turcesc.

Spre nenorocirea lor şi dezamăgirea "filoelenilor", mult lăudatul batalion al ierofanţilor greci este măcelărit la Drăgăşani în câteva ceasuri, fără măcar să poată da o luptă onorabilă. Iordache Olimpiotul sosit în ultimile momente ale luptei, încearcă să oprească catastrofa şi să salveze ceeace mai putea salva. Sub protecţia oamenilor săi "principele", egumenul Heladei, eroul legendar şi cel ce trebuia să fie împăratul Bizanţului, trece graniţa şi se predă grănicerilor austriaci. A avut grijă ca înainte de dezastru să se retragă în locuri mai sigure. Aşa s'a sfârşit tragi-comedia lui Alexandru Ipsilantis şi a ierofanţilor săi după ce au făcut atât de mult rău neamului românesc cu asasinarea mişelească a lui Tudor Vladimirescu.

"Contrar celor stabilite la Bucureşti într'o conferinţă între Tudor Vladimirescu, Generalul Sava şi Ipsilanti, ca acesta din urmă să treacă Dunărea şi să meargă să lupte în Helada, el nu respectă angajamentul, mută cartierul său din Bucureşti lângă Târgovişte, ca să fie cât mai în apropiere de graniţa austriacă. In armata lui Alexandru Ipsilanti domnea o anarhie generală. La cartierul său şi al lui Cantacuzino nu erau decât petreceri, concerte şi baluri. Totul se făcea pe seama ţăranilor: rechiziţii, jafuri şi furturi comise de soldaţi şi superiorii lor. Sate întregi au fost părăsite. Alexandru Ipsilantis prin comportamentul său, înainte şi după catastrofă, s'a dovedit un om lipsit total de calităţi.

Nici în momentele supreme el n'a înţeles că trebuia să învingă sau să moară. În loc să lupte şi să moară împreună cu eteriştii săi, el fuge, întinzând mâinile ca act de supunere către agenţii austriaci cari l-au pus în lanţuri. După o astfel de necrednicie, el, care şi-a dat titlul de reprezentant şi regent al Bizanţului, el, dezertorul şi nenorocitul, printr'un ordin de zi acuză de trădare pe cei ce au luptat şi căzut". (F.- C.- H.-L. Pouqueville, Histoire de la régénération de la Grèce, vol. III, p. 8 şi 66.)

La aceste constatări ajunge Pouqueville, consul general al Franţei pe lângă Ali-Paşa şi mare filoelen. Incontestabil Alex. Ipsilantis prin simplul fapt că s'a pus în fruntea unei mişcări şi toţi grecii de atunci şi de mai târziu l-au recunoscut ca şeful lor şi cel mai capabil şi mai viteaz din neamul lor, cetitorul poate trage el însuşi concluziile logice. Fiindcă în ziua de 25 Martie 1821, înconjurat de un mic număr de tineri greci din Chişinăul ocupat de ruşi, da o proclamaţie prin care anunţa lupta pentru eliberarea Heladei, grecii au proclamat această dată ca ziua independenţei lor. Adevărul însă este cu totul altul şi anume :

1) Revoluţia a început cu un an înainte, aşa cum dovedesc documentele istorice şi cum relatează Pouqueville, martor al sângeroaselor evenimente;

2) Proclamaţiile şi chemările lui Ipsilantis, date dela mii de chilometri, au rămas necunoscute pentru revoluţionari;

3) Revoluţia a fost făcută de populaţiile valahe şi luptătorii s'au recrutat exclusiv din sânul acestei populaţii.

Singura luptă dată de batalionul sacru al lui Ipsilantis a fost la Drăgăşani, al cărei sfârşit l-am semnalat mai sus. Acţiunea lui Ipsilantis, aşa cum a început, a decurs şi terminat, a dovedit caracterul neserios şi lipsa totală de spirit combativ ce a caracterizat-o. Nu mai puţin nefericite au fost acţiunile şi procesiunile arhiepiscopului Germanos al Patrei şi Peloponezului. Acea turmă de credincioşi care i-a urmat predicele şi apelurile patetice şi a pornit în procesiune revoluţionară cu prapuri şi icoane în loc de arme, "acele plante utile ce trăiau la umbra şi adăpostul puternicilor stejari care erau armatolii şi haiducii" -, au fost măcelărite de populaţiile albaneze musulmane. Cei scăpaţi cu fuga s'au refugiat tot la populaţiile valahe.

In urma acestei nenorociri "grecii de frică au încetat să mai meargă la biserici şi tot de frică a îngheţat sângele servitorilor altarelor". (F.-C.-H.-L. Pouqueville, op.cit.,vol.II, pag. 380.)

Nepregătirea şi graba acestor acţiuni nu aveau alt scop decât <u>diversionist</u>, adică să atragă atenţia şi simpatia lumii civilizate şi creştine asupra neamului grecesc. Am accentuat asupra acestor două acţiuni spre a arăta contribuţia de sânge a grecilor la răscoalele şi luptele dela 1820-1828, care au dus la crearea statului grecesc. In schimb, în cealaltă acţiune, au avut succes deplin, reuşind în scurt timp să se infiltreze şi să se cocoţeze în fruntea aşa ziselor guverne revoluţionare, unde nu era nevoie să te baţi cu spada şi să rişti viaţa.

„Toţi armatolii şi haiducii, în frunte cu căpitanii şi generalii lor, care au luptat şi căzut în revoluţia cea mare dela 1820-1828, precum şi

cei de dinaintea lor şi după ei, au fost români de rasă pură valahă, din Epir, Macedonia, Tesalia şi Peloponez" (I. Caragiani, Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, pag. 1, 108,110).

Din sutele şi miile de eroi şi martiri vom aminti numai o minimă parte, ale căror fapte au eşit din comun şi al căror nume au avut un ecou adânc în lumea civilizată.

1. Teodor Colocotroni, şeful revoluţiei din Peloponez, era originar din munţii Taiget. Numele de familie era Ciorchină sau Terghină. Cel de Colocotroni era un supranume ce-i daseră tovarăşii de luptă şi care însemnează furtunos, neîmblânzit. Cum declară el însuşi în biografia sa, numele de Ciorchină îl poartă peste 60 de familii din Taiget şi Arcadia. S'a căsătorit cu fata căpitanului de armatoli Baracu sau Buracu, ce făcea parte dintr'o puternică familie românească de armatoli din comuna curat românească Cruşoviţa din Arcadia. Familia lui Teodor Ciorchină-Colocotroni şi aceea a socrului său Baracu, se ocupau cu păstoritul, ducând viaţa de transhumanţă, cu aşezări stabile la munte şi câmpie, adică la văratec şi iernatic. Erau conduşi şi guvernaţi, ca şi toţi ceilalţi români, de căpitanii lor proprii. N'au recunoscut niciodată stăpânirea Turcilor,iar de la 1553 şi până la 1828 s'au războit mereu. In timpul luptelor dela 1820 - 1828 a fost generalisim peste toate forţele revoluţionare din Peloponez şi şeful de fapt al acestei provincii. Iată ce scrie în această privinţă istoricul grec Filimon :

"Teodor Ciorchină-Colocotroni, în acea provincie - Peloponez - avea o înrudire foarte întinsă şi încă şi mai mare influenţă asupra numiţilor păstori valahi, cei mai încercaţi şi deprinşi cu armele".

Un alt istoric, tot grec, Franzis, ajunge la concluzia :

"Aceasta a fost cauza pentru care în timpul revoluţiei dela 1820 -1828, poporul admirând eroismul lui Colocotroni îl numea : VLAHO VASILEA sau VASILEA TON VLAHON, adică Regele Valah sau Regele Vlahilor",dar şi pentru motivul că oştirile sale erau formate din Români şi pentrucă el însuşi era Român. In plus avea un corp de elită compus din 6000 de viteji români fârşeroţi, din care 200 formau garda sa personală. Pentru aceste motive, istoricul Goudas, tot grec, admite : "Fără Teodor Colocotroni era imposibil să fie liberată Grecia".

Pentru trecutul său de luptă şi faptele de vitejie, pentru figura sa extraordinară care anula pe toţi adversarii săi greco-fanarioţi,pentru origina sa românească ce-l făcea să fie înconjurat de admiraţie şi dragoste nemărginită, şi mai ales pentru faptul că încă în plină revoluţie şi în toiul luptelor numele lui circula printre luptători şi populaţia din Peloponez, ca regele valah sau regele Vlahilor, şi-a atras ura şi duşmănia din partea"eteriştilor", care clocea cu totul alte planuri.

"Teodor Colocotroni ignora şi dispreţuia aşa zisele "guverne revoluţionare" sau controlate de fanarioţi, şi nu avea nici cel mai mic scrupul de a lua la bătaie sau de a ameninţa că va tăia cu spada pe trimişii lor, rupând scrisorile şi mesagiile trimise fără să le citească" (G.Gervinius, Istoria renaşterii greceşti, pag. 249).

"Intr'un raport scris de I. Negris, secretarul general al guvernelor revoluţionare, şeful eteriştilor, acela care era de fapt capul conducător al acestor guverne, îl acuza pe T. Colocotroni de ambiţios, egoist, că vrea să fie şef al guvernului, să devie un al doilea Ali-Paşa şi, în fine, că vrea să se proclame dictator şi rege al Peloponezului" (F.-C.-H.-L. Pouqueville, Régénération de la Grèce, p. 179.)

Teodor Colocotroni scârbit şi în acelaş timp revoltat împotriva minciunilor şi calomniilor fanarioţilor, "atacă cu armatele sale şi cuceresc oraşul Tripolita, sediul guvernului revoluţionar, omoară garda formată din elemente greco-albaneze mercenare, iar membrii guvernului şi arhiepiscopul scapă numai cu fuga. Dar nici după această victorie T. Colocotroni nu se proclamă nici rege şi nici dictator" (F.-C.-H.-L. Pouqueville, op.cit.p.196)

"Influenţa sa personală şi a familiei sale era fără egal în tot Peloponezul, fiindcă vorbea limba indigenilor din care făcea parte şi era consacrat pentru faptele sale de vitejie încă depe timpul când era căpitan de haiduci" (G.Gervinius, Istoria renaşterii greceşti, pag. 249.)

Prin minciuni şi înşelăciuni este atras în cursă şi arestat cu o parte din căpitanii săi. Sunt cu toţii deportaţi în insula Idra cu intenţia de a-i lichida. Frica însă de reacţia celorlalţi căpitani de armatoli şi haiduci şi noul val de invazie turco-egiptean ce ameninţa Peloponezul, au constrâns guvernul fanarioto-eterist să-l elibereze şi să-i recunoască comanda supremă asupra Peloponezului. Moare de bătrâneţe, iubit şi stimat de ai săi, satisfăcut că a învins şi isgonit pe turci din patria sa, dar amărât şi decepţionat că nu s'a realizat acel stat creştin (rumeicu) de frăţietate, atât de mult dorit şi visat, pentru care s'a vărsat atâta sânge, cum mărturiseşte el singur în memoriile sale.

2. - <u>Odisea Veruşu-Muceană</u> - cunoscut mai bine sub numele de Odisea Andruţu - despre care am vorbit la începutul acestui studiu. Obiceiul de a lua numele tatălui şi chiar al mamei ca pronume este foarte frecvent la populaţiile macedo-române. Tovarăşii săi de arme şi populaţia românească îl chemau Lişea; cu acest nume este cunoscut şi cântat până azi. S'a născut în insula ionică Itaca, patria eroului lui Omer, unde se refugiase tatăl şi familia sa, de aci şi numele de Odisea. Naş i-a fost celebrul căpitan şi amiral Lambru Caciona. Familia lui Veruşu-Muceana era originară din satul Libănaţi din Agrafa, rămasă până azi curat românească. Odisea începe cariera armelor la curtea lui Ali-Paşa, prieten în tinereţe cu tatăl său Andruţu. Era dotat de o inteligenţă şi un curaj excepţional. Ali-Paşa care aprecia calităţile şi intuia ambiţiile lui Odisea, îl numeşte căpitan în Livadia şi Cărpeniş. In acest fel îi păstrează prietenia dar îndepărtează pericolul unui complot. Prin lupte crâncene şi mult tact, ajunge stăpân necontestat pe întreaga regiune a Tesaliei, Etoliei, insulei Negroponte şi Heladei. Aceste evenimente s'au întâmplat înainte de marea revoluţie din 1820-1828. Sub steagul său se formează aproape toţi căpitanii din acele regiuni şi din alte părţi. Era prieten bun cu toţi marii căpitani şi în mod particular cu Teodor Ciorchină-Colocotroni, cu care a conlucrat în armonie şi de complect acord. Turcii şi Albanezii <u>Ghiaur-Paşa</u>, adică paşa creştinul sau <u>Aslan-Paşa</u>, adică Paşa Leul. Armatolii şi populaţia valahă îl numeau <u>Amirălu</u>, ce ar echivala cu titlul de rege, duce, etc. şi <u>Lişea</u>

cel viteaz. Cât timp a trăit, populaţia asculta numai de el şi ordinele sale. "Era iubit ca un frate, stimat şi respectat ca un erou, dar temut până la teroare de adversar". Ca şi Teodor Colocotroni nu recunoştea nici un fel de guvern revoluţionar şi avea un dispreţ şi o silă organică pentru lumea fanariotă care încurca lucrurile, sabota revoluţia şi luptele căpitanilor.

"Mereu se întreba de unde apăruseră aceşti oameni cari până atunci nu-i văzuse şi auzise nimeni de ei. Iar dacă au venit să elibereze Helada dece nu i-au urmat să lupte contra Turcilor?" (G.Gervinius, op. cit.)

"La finele lui Iulie 1822, Odisea cu armatolii săi atacă la trecătoarea Furca din munţii Anin, lângă Lamia, pe generalisimul turc Kurşid-Paşa în fruntea unei armate regulate de peste 50.000 soldaţi, pe care îl învinge şi îl respinge spre mare şi câmpia Tesaliei însă cu pierderi foarte mari pentru armatoli, din cauză că Demetrios Ipsilantis, fratele lui Alex. Ipsilantis, căruia i se încredinţase comanda unui corp de soldaţi, pe motivul că era maior în armata rusă, rămâne în mod inexplicabil inactiv şi nu atacă flancul armatelor turceşti, aşa cum era stabilit în planul de luptă. Afară de numărul neobişnuit de mare de armatoli căzuţi în această bătălie, au murit cei mai buni căpitani ai lui Odisea. Revoltat şi scârbit de această faptă nedemnă şi laşă a lui Demetrios Ipsilantis, îl face răspunzător şi-l apostrofează zicându-i :

"Tu ai perzistat cu încăpăţânare şi cu indignare să nu te numeşti preşedinte al senatului cu care te-au onorat compatrioţii tăi, ţi se pare un inconvenient la semnarea proclamaţiilor în această calitate, continuând în schimb să te numeşti comisar şi agent al fratelui tău, Alexandru Ipsilantis, care îşi asumase titlul de reprezentant, regent, locotenent general al Greciei, etc.

"Cine i le-a conferit vreodată aceste titluri? In virtutea cărui mandat acţionează? Ce înseamnează această eterie? Aceste colori, aceste misterioase semne şi jurăminte atât de rău ţinute şi respectate? Nenorocitul!Inconjurat,ca şi tine, de linguşitori şi măscărici, el n'a ştiut nici să lupte, nici să învingă şi nici să moară. Spre a-ţi ascunde dispreţul pentru titlul ce ţi s'a acordat, tu iei acum numele de patriot! Patriot! Tu nu eşti decât un parvenit în fapt de glorie. Fanariotule, născut pentru a servi şi a oprima, ascultă: Crucea, iată stăpâna noastră! Acest pământ,înroşit cu sângele nostru, care a născut şi hrănit pe strămoşii noştri, acest pământ care păstrează mormintele şi oasele lor, iată patria noastră. Ea te refuză, după cum te refuză luptătorii noştri căzuţi din vina şi incapacitatea ta, care în acest moment te acuză în faţa tribunalului lui Dumnezeu".

In loc să răspundă ca soldat şi om de onoare, la aceste sângeroase acuzaţii, adresează guvernului o plângere plină de minciuni". (F.-C.-H.-L. Pouqueville, op.cit. vol.IV, pag. 300.).

T. Negris, secretarul general permanent al guvernelor revoluţionare, pe baza unor astfel de documente mincinoase, obţine din partea guvernului şi senatului condamnarea lui Odisea şi luarea comenzii militare. Cum arătam şi mai sus, Odisea Andruţu prin propria sacapacitate şi vitejie ajunsese stăpânul necontestat - Ghiaur Paşa şi Aslan Paşa,cum îl numeau Turcii - al

Tesaliei, Etoliei, Agrafa, Negroponte şi Atica, adică partea care azi constitue Grecia Centrală. Această comandă sau putere şi-a creat-o el şi nu i-a fost conferită de nici un guvern. Din contră, aşa zisele guverne revoluţionare îşi luau viaţa şi puterea tocmai din aceea ce realizau Odisea şi ceilalţi căpitani Aromâni. Comandanţii din aceste regiuni recunoşteau drept şef - amiră - numai pe el, aşa că hotărîrile guvernului şi senatului rămâneau vorbe goale fiindcă nu exista nici o altă forţă sau putere să le opună lui Odisea. Armele fanarioţilor erau altele şi nu lupta dreaptă şi cavalerească. Prin corupţie şi trădare - ca şi în cazul lui Colocotroni - Odisea Andruţu este prins şi asasinat după lungi schingiuiri şi chinuri. Aşa se încheie viaţa acestui excepţional căpitan şi om de arme, în plină vigoare şi tinereţe, cântat şi până astăzi de întreaga populaţie din Pind, Tesalia, Aspropotamos şi Etolia.

Odisea Veruşu-Muceana-Lişea este primul, alături de Colocotroni, care alarmat de apariţia pentru prima oară şi suspectă a fanarioţilor pe solul fostelor Vlahii, ia poziţie făţişă contra acestor elemente străine şi corupte. De pe această poziţie el trata diferitele guverne revoluţionare, care nu aveau nimic comun cu revoluţia şi luptele duse de armatoli şi populaţiile valahe. Tot de pe această poziţie face rechizitoriul împotriva lui Demetrios Ipsilantis care în fapt era îndreptat contra tuturor fanarioţilor. Această atitudine a lui Odisea pornea din adâncul conştiinţei sale că neamul românesc, stăpân de milenii pe acel pământ, cu un trecut, o limbă, tradiţii, obiceiuri, în fine, cu o viaţă şi aspiraţii proprii, n'avea nimic comun cu cel grecesc decât ortodoxismul, sub masca căruia încerca să se infiltreze şi să substitue pe conducătorii fireşti ai revoluţiei. Era încă proaspătă în mintea lui Odisea cât rău a făcut patriarhia şi mitropoliţii greci populaţiei şi luptătorilor Sulioţi. Iată un exemplu de cum procedau fanarioţii-eterişti :

"In cazul morţii lui Andruţu, iată ce declară Sterie Gura : In Iunie 1822 guvernul Mavrocordatos-Negris mi-a propus gradul de generalisim şi bogăţiile lui Odisea, plus timp de 5 ani câte 10.000 de piaştri, numai să aduc capul lui Odisea. Am respins această ofertă josnică şi ruşinoasă, deşi eram în conflict cu Lişea, întâi că el era cel mai mare căpitan şi geniu militar din toată revoluţia, apoi fiindcă atât eu cât şi cei mai mulţi căpitani eram formaţi în şcoala sa şi, în fine, pentrucă aveam o mare silă şi dispreţ pentru guvernul format din străini şi duşmani ai poporului". (Eroii Revoluţiei 1821. Editat de guvernul grec).

3. - <u>Caciandoni</u>, de care am vorbit mai sus, împreună cu fraţii săi Gheorghe numit şi Lipimaţi şi Haşioti, sunt români fărşeroţi care cu turmele lor eşeau vara în munţii Pindului, şi iarna coborau la Arta, Preveza şi lungul litoralului ionic. Toţi trei sunt căpitani renumiţi şi cu moarte de eroi şi martiri. Din cauza curajului şi faptelor sale de arme extraordinare, Caciandoni este proclamat căpitan-general şi şeful tuturor căpitanilor din regiunea Pind, Epir, Mălăcaşi şi Acarnania.

4. - <u>Caraiscachi</u>, fiul căpitanului Cara-Iscu, la rândul său, după moartea lui Odisea, Caciandoni, Gura şi Bociari, este proclamat generalisim peste toate forţele revoluţionare din Peoloponez, insule şi partea continentală. Este considerat drept cel mai mare geniu militar din perioada

întregii revoluţii 1820-1828. Moare ca un erou combătând cu armatolii săi, unu contra 30 turco-albanezi.

5. - La fel ca eroii de mai sus luptau şi gândeau şi ceilalţi mari căpitani din Tesalia, Agrafa, Etolo-Acarnania, Pind şi Epir : Varnachioti, Rangu, Sturnari, Valtu, Fraţii Giavela, Caraiscul, Stati, Giuvara, etc.,care toţi au căzut eroic luptând cu spada în mână.

Această mare pleiadă de căpitani, de şefi militari şi eroi legendari de cel mai mare curaj şi energie, veneau dintr'un ambient cu adânci tradiţii de onestitate şi înaltă moralitate. Fără multă ştiinţă de carte, dar cu mintea sănătoasă şi judecata dreaptă, au intuit dintr'un început că în dosul vorbelor mieroase şi întortochiate ale fanarioţilor, se ascundeau alte gânduri şi planuri, decât cele pentru care luptau şi sângerau ei. Ei observau cu mirare că nici una din aceste feţe simandicoase şi străine nu mergea să lupte cu arma contra duşmanului. Ceva mai mult, aceşti străini nu înţelegeau şi nici nu căutau să înţeleagă motivele şi scopul revoluţiei şi luptelor. Ei luptau contra unui duşman secular ca să-şi apere viaţa şi libertăţile milenare, aşa cum au făcut părinţii şi strămoşii lor. Luptau pentru realizarea unui stat creştin şi de frăţietate în care să fie stăpâni şi liberi, aşa cum au fost de totdeauna : un stat creştin şi valah, aşa cum era şi populaţia şi aspiraţiile ei. Iată un exemplu din timpul răscoalelor:

"Sulţo Gheorcia sau Corcea, paşa din Larisa şi guvernator al Tesaliei - albanez de origină - surprinde în primăvara anului 1823, deci în plină revoluţie, peste 10.000 de păstori valahi cu familiile lor (fărşeroţi şi grămuşteani) ce mergeau la munte pentru văratec, împreună cu turmele lor. Gheorcea îi ţine zălog în câmpia Tesaliei,pentru motivul că hrăneau şi adăposteau pe revoluţionari, iar oamenii lor ajutau şi chiar luau parte la lupte alături de răsculaţi. Tot prin surprindere a încercat să cucerească regiunile Agrafa şi Aspropotam şi să împrăştie populaţia fiindcă aceste regiuni erau locurile de întâlnire, de refacere şi aprovizionare a armatolilor şi revoluţionarilor. De data aceasta însă lucrurile au mers pe dos. Neînfricaţii căpitani Niculuş Sturnari şi Chita Giavela, au aşteptat armata turcă şi bandele albaneze conduse de însuşi Sulţo Gheorcia lângă comuna Chinova. Lupta este crâncenă, turcii şi albanezii sunt bătuţi,aproape nimiciţi. Gheorcia cu o mică parte din garda sa personală reuşeşte să scape refugiindu-se la garnizoana din Tricala. Concomitent căpitanul Caraiscu atacă un corp de turci-caniari (colonişti) ce mergea să lupte în Peloponez împotriva lui T. Colocotroni. Intregul corp de peste 5000 soldaţi este învins şi decimat, iar aşezările lor arse. Alarmat de aceste înfrângeri sângeroase şi mai ales de urmările lor, Geladin Paşa, saraschierul armatelor turceşti,este nevoit să încheie cu căpitanii de mai sus o înţelegere, care cuprindea următoarele angajamente :

a) - Geladin Paşa va pune imediat în libertate pe cei peste 10.000 de români reţinuţi zălog de Gheorcea Paşa, restituindu-le turmele şi despăgubindu-i de pagubele suferite ;

b) - Recunoaşte independenţa şi autonomia regiunilor Agrafa, Aspropotam şi Haşia,fără nici un drept de amestec din partea turcilor în treburile interne şi fără drept de trecere şi staţionare a trupelor turceşti pe aceste teritorii.

c) - Recunoaşte autoritatea căpitanilor Niculuş Sturnari, Chita Giavela şi Caraiscu ca şefi militari şi civili asupra teritoriilor Agrafa, Aspropotam, Haşia şi asupra munţilor din Tesalia.

d) - Dreptul de a putea da ajutor fraţilor lor Etoli şi Acarnanieni, ori unde s'ar găsi în nevoie, chiar în afara teritoriilor lor.

Acest tratat a fost, fără îndoială, o mare victorie din partea căpitanilor valahi şi dovedeşte încă odată în mod clar, că scopul revoluţiei şi al luptelor a fost păstrarea libertăţilor şi autonomiilor multiseculare. (Pouqueville, op. cit. vol. IV, p. 173.)

Şi mai departe, acelaş autor, la pag. 173-174 spune :

"Incheierea unui tratat de aşa mare importanţă între căpitanii valahi şi generalisimul turc Geladin-Paşa, fără să fie menţionat guvernul revoluţionar, a fost considerat ca un act foarte grav din partea fanarioţilor ce nu putea fi tolerat fiindcă le zădărnicea toate planurile. Ei cunoşteau sentimentele acestor căpitani faţă de aşa zisele guverne revoluţionare şi membrii lor şi erau foarte neliniştiţi de intenţiile şi mişcările lui N. Sturnari, fraţilor Giavela, Caraiscul şi ale celorlalţi căpitani din Tesalia, Etolia, Acarnania şi Aspropotam, dar nu puteau face nimic contra lor fiindcă nu aveau nici autoritatea şi nici puterea să-i oprească".

Odisea, când era încă în viaţă şi avea comanda generală, era în plin acord cu ei. Dealtfel şi în acest caz armatolii şi populaţiile valahe ascultau exclusiv de ordinele căpitanilor lor şi nici nu auziseră de guvernele fantome ale eteriştilor. Această lume greco-fanariotă, care avea o fobie organică de războiu, încă nu-şi făcuse apariţia în aceste locuri. Pentru o cât mai bună înţelegere a acestei probleme, de felul cum acţionau sau se gândeau eteriştii în general şi fanarioţii şi patriarhia în mod particular, am găsit de cuviinţă să deschidem o mică paranteză pentru ilustrarea unor fapte ce vor edifica complet pe cetitor .

"Familiile fanariote : Ipsilantis, Mavrocordato, Cantacuzino, Negroponte, Suţos, Caragias, Schina, Negris, Logothetis, Arghiropolos, etc. etc. împreună cu patriarhia din Constantinopol, constituite în "filiehi eteria", adică eterişti, asociaţie secretă, aveau pretenţia ca noul stat Rumeicu, dacă se va constitui, să fie grecesc şi apanajul familiilor lor. Toate acţiunile lor convergeau sau porneau dela acest punct.. De comun acord şi sub egida guvernului englez, care stăpânea pe acea vreme insulele ionice, unde se refugiase aşa zisul guvern revoluţionar, în timp ce armatolii luptau cu disperare contra turco-albanezilor, puneau la cale o înţelegere cu guvernul turc, pentru acordarea Peloponezului şi Vlahiei Mari, cum se chemau mai înainte regiunile Tesaliei, Etolo-Acarnaniei şi Aspropotam, unei autonomii, după modelul Munteniei şi Moldovei, administrate de hospodari fanarioţi recrutaţi dintre familiile numite mai sus, înobilate de turci şi în care aveau încredere" (Pouqueville, op.cit. p. 407).

Erau atraşi spre această soluţie de situaţia etnografică identică şi de experienţa îndelungată şi mănoasă de peste un secol de când stăpâneau cele două Principate Româneşti. Singurii care se opuneau acestor planuri confuze încă, erau armatolii, haiducii şi căpitanii lor, angajaţi în

lupte disperate. Nu ştim ce soluţie s'ar fi putut adopta spre a se eşi din această strânsoare de cleşte: pe deoparte bandele albaneze susţinute de turci ce ameninţau cu distrugerea substanţei biologice a românismului, pe de altă parte, planurile de stăpânire şi nimicire prin desnaţionalizare urmărite de fanarioţi şi patriarhie. Primul era un pericol imediat şi total - Gramoştea, Sulioţii,etc. - al doilea nu mai puţin grav, cu diferenţa că mai lăsa un mic interval de răsuflare.

Soluţia mult clocită şi pusă în parte în aplicare, cum am văzut în cazul Colocotroni - Ciorchină şi Odisea Veruşu-Muceană, au extins-o prin eliminarea tuturor celor ce se opuneau planurilor lor şi în mod deosebit căpitanilor credincioşi idealului revoluţiei de creare a statului rumeicu-creştin autohton, şi nu grecesc, cum au căutat unii interesaţi de mai târziu să explice. Afară de câteva elemente răsleţe sau pripăşite, străine de sensul revoluţiei, s'au alăturat guvernului unii de bună credinţă, alţii din spirit de aventură sau de interes. Majoritatea absolută a armatolilor şi haiducilor privea cu mare neîncredere şi avea chiar o aversiune organică faţă de fanarioţi şi eterişti, ce formau aşa zisele guverne revoluţionare.

Momentul mult aşteptat spre a se scăpa de cei pe care îi credeau adversari planurilor lor a fost Misulonghi. Acest nume este legat de una din faptele mari şi glorioase de arme. Dar în acelaş timp este şi o amintire dureroasă pentru armatoli, fiind una din cele mai mari înfrângeri suferite, unde şi-au găsit o moarte eroică cei mai viteji căpitani şi peste 1800 de armatoli.

Orăşelul Misulonghi este aşezat la vărsarea în golful Patras a râului Alb sau Aspru. Localitatea este joasă, mlăştinoasă, plină de canaluri şi bântuită iarna şi vara de malarie. Era locuită de vreo 300 de familii de pescari săraci, bolnavi (malarici) şi resemnaţi, care se plângeau mereu de prezenţa armatolilor în timpul asediului din 1825-1826 şi de cei 4-5000 de greci refugiaţi din Peloponez, scăpaţi din măcelul provocat de procesiunile revoluţionare ale Arhiepiscopului Ghermanos. Fără drumuri lesnicioase şi delegătură cu restul provinciei, deci lipsită de posibilităţi de manevră, de aprovizionare sau de retragere în caz de nevoie. Dinspre mare canalurile şi litoralul puteau fi foarte uşor controlate de flota turcă. Era, din punct de vedere militar, o poziţie cu totul contrară stilului de luptă al armatolilor, strâns legaţi de munţi şi pădure. In schimb corespundea exact scopurilor eteriştilor şi politicei engleze, care n'a privit nici cu cea mai mică simpatie luptele disperate de eliberare ale armatolilor şi populaţiilor valahe. Englezii sprijineau pe sultani şi imperiul turcesc,pentru faptul că acesta constituia o barieră împotriva dorinţei ruşilor de eşire la mările calde, unde interesele engleze erau dominante. Deaceea ei socoteau că orice slăbire a imperiului turcesc lovea în interesele lor, şi invers, orice sprijin dat guvernului turc pentru menţinerea statului quo, apăra şi interesele lor. Era deci firesc ca între Englezi şi eterişti să fi existat o identitate de sentimente şi interese. O victorie totală a armatolilor însemna un stat rumeicu, deci valah, cu eliminarea eteriştilor şi a clerului grec, şi, în acelaş timp, slăbirea imperiului turcesc.

Pentru aceleaşi motive guvernul englez a luat mai târziu sub protecţia sa destinele noului stat grecesc. Misulonghi nu a fost o simplă întâmplare. Timp de un an şi jumătate, guvernul a uzat de toate mijloacele :

proclamaţii, apeluri, plângeri, etc. în numele omenirii şi creştinătăţii, chemând luptătorii şi filo-grecii de pretutindeni, să apele Misulonghi. Aceste apeluri repetate şi disperate au atras mare parte din căpitani ca să intervină în apărarea asediaţilor, rămânând ei la rândul lor asediaţi.

Cel dintâi care şi-a dat seama de ce se urmărea şi de cursa întinsă a fost Teodor Colocotroni. El a dat alarma printre ceilalţi căpitani, retrăgând pe cei 2000 de luptători de sub comanda căpitanilor Plaputa, Landu, Mavrumfoli, Zeliani, etc. La fel au făcut şi o parte din căpitanii din Etolia, Acarnania, Agrafa şi Tesalia. Cei mai mulţi însă, din spirit de cavalerism şi milă pentru populaţia asediată, au rămas pe loc, organizând o aoărare cât s'a putut mai bine cu mijloacele de care dispuneau. Semnalăm că terenul era mlăştinos şi lipsit de obstacole naturale, deaceea toate întăriturile trebuiau făcute de armatoli, puţin obişnuiţi cu astfel de operaţiuni.

Repetatele asalturi turco-albaneze, precedate de bombardamente, au rămas fără efect şi respinse cu mari pierderi din partea atacanţilor. Duşmanul cel mare pentru asediaţi, ce apăruse în curând, a fost lipsa de alimente, de muniţiuni şi malaria care făcea ravagii printre combatanţi şi populaţia civilă şi care l-a ucis şi pe poetul Byron, ce venise în apărarea revoluţionarilor la apelurile guvernului. Contrar angajamentelor luate, guvernul nu făcuse nici o sforţare serioasă pentru aprovizionarea asediaţilor, deşi flota Idroţilor şi Psarioţilor era liberă şi marea la fel.

Constrânşi de foame şi din lipsă de muniţiuni, asediaţii încearcă în noaptea de 10 Aprilie 1826 ruperea asediului şi ieşirea din Misulonghi, luând sub protecţia lor şi o parte din populaţia civilă. Incercarea a reuşit, însă cu pierderi foarte grele, ce sepoate socoti un dezastru. Cad peste 1800 de armatoli, în frunte cu cei mai viteji căpitani, Noti Boţari şi fraţii Giavela, comandanţii armatelor asediate, împreună cu încă peste 50 de căpitani. Şi de data aceasta curge numai sânge românesc. Printre asediaţi nu se găsea nici unuldin personagiile fanariote.

"Amed Vrioni, comandantul celor peste 30.000 de albanezi care au luat parte la asediul dela Misulonghi şi unul din cei mai capabili generali ai imperiului turcesc, se mira cum de căpitanii valahi, atât de inteligenţi şi capabili, au ales un loc atât de neadaptat să se bată?" (C. Metaxa, Souvenirs, ed. I-a, pag. 295.)

După această mare înfrângere pentru armatoli, dar în acelaş timp un succes minunat pentru englezi şi fanarioţi, guvernul revoluţionar, la cererea guvernului englez, numeşte pe generalul englez Church ca generalisim peste toate forţele de uscat, iar pe căpitanul de fregată, tot englez, Cocharme, amiral peste toate forţele de mare. Probabil nemulţumiţi de primul rezultat, guvernul şi noua conducere militară, stabilită acum pe insulele Ionice sub protecţia englezilor, organizează un nou Misulonghi.

"Imbarcaţi pe mai multe corăbii, căpitanii şi armatolii retraşi pentru refacere în insulele Ionice, sunt debarcaţi în portul Faler să cucerească Atena. Conducerea operaţiunei este încredinţată comandantului flotei, Cocharme.

Deşi se ştia în mod precis că turcii concentraseră multe forţe în acea localitate, totuşi nu se face nici un bombardament pregătitor înaintea debarcării, aşa cum cereau regulile de strategie. Primul atac este secerat de gloanţele turceşti. Turcii, de zeci de ori superiori numeric, contra atacă în forţă respingând pe atacanţi până la litoralul mării, unde, cu mari sacrificii, ajung să se întoarcă pe puţinele corăbii ce au mai rămas după retragerea flotei încă dela primele lupte.

In această luptă disperată, fără posibilităţi de manevră şi retragere, cad peste 30 de căpitani dintre care cei mai renumiţi: I. Notara din Tricala-Tesalia, G. Dragon, Gogu Giavela, T. Iscul, Duca, V. Bacola, G. Iriglezu, etc. şi peste 1500 de armatoli, plus un mare număr de prizonieri. Vinovaţi de această crimă este amiralul Cocharme, de tristă memorie, şi unii din mentorii guvernului revoluţionar, care credeau că cu astfel de procedee îşi realizează scopurile lor" (C. Metaxa, op.cit.ed.I-a,)

C. Metaxa era grec din Cefalonia, fost comisar special pentru Grecia continentală şi de mai multe ori membru în guvernele de pe acea vreme. Şi de data aceasta nici un grec printre miile de victime. Incheiem paranteza deschisă mai sus şi sperăm că cetitorul va judeca el însuşi faptele, aşa cum le arată documentele timpului.

Nici după succesul revoluţiei şi crearea noului stat, duşmănia fanariotă n'a încetat contra căpitanilor şi armatolilor valahi, în mare parte căzuţi în luptele de peste 10 ani contra turco-albanezilor. Dar şi neîncrederea şi mai ales deziluzia armatolilor faţă de acest stat şi conducătorii săi, era manifestă şi pretutindeni.

"La 1841 generalul Grijoti şi colonelul Vasu, foşti căpitani de armatoli, acum comandanţi militari ai insulei Negroponte (Eubea) şi batalioanele de evzoni (foşti armatoli) erau consideraţi ca idoli de populaţiile locale.

"Colonelul Vasu, comandantul regimentului de evzoni, cu bunul său simţ, îmi spunea :

"Noi n'am putut realiza idealul pentru care am luptat şi sacrificat şi azi nu contăm nimic. Noi aceştia, căpitani şi armatoli, fără un cap politic nu însemnăm nimic şi nici nu ştim ce vrem; guvernul, după cum vezi, s'a străduit din răsputeri să distrugă puterea şi influenţa noastră, şi a ştiut să ne dividă şi învrăjbească cu favoruri, cu linguşiri şi cu recompense pentru servicii personale. Prin punerea în închisoare a lui Colocotroni, arestarea şi condamnarea lui I. Griva, sub vina că poporul l-a proclamat regele rumeicului, asasinarea lui Lişca (Odisea Andruţu) şi a altor multor căpitani şi armatoli, se urmăreşte deadreptul distrugerea a ceeace a mai rămas din foştii armatoli şi haiduci ca odată cu ei să dispară şi nemulţumirea publică".

Acelaş lucru îmi spunea la Atena Iani Strat, căpitan şi erou al revoluţiei şi primat al Acarnaniei :

"Noi nu suntem nimic acum, nu ştim cu ce să ne ocupăm ca să putem trăi şi să ne menţinem prestigiul de altă dată faţă de luptători şi

populaţie. Inainte de revoluţie eram bogaţi, aveam herghelii şi multe turme de oi. Revoluţia ne-a distrus totul şi ne-a sărăcit. Cu totul altfel ar fi mers lucrurile dacă aveam un cap politic al nostru, eşit din rândurile noastre; era să fim noi stăpâni astăzi şi nu să cerem dela alţii".

(Pescatory : L'Hellènisme contemporain. Raport secret ca trimis special al guvernului Francez în Grecia, la 1841. Publicat în Sept.-Oct. 1955. Acelaş răspuns l-a primit dela toţi căpitanii cu care a stat de vorbă după ce a colindat toată Grecia.)

Mult regretatul profesor dela Universitatea din Iaşi, I.Caragiani, care şi-a făcut studiile universitare la Atena în anii 1856-1859, "a avut prilejul să facă cunoştinţa de aproape a mai tuturor căpitanilor şi haiducilor români, câţi au luat parte la luptele din 1820 - 1828, care mai supravieţuiau".

In casele lor îşi petrecea cele mai multe din orele libere; din gura acestora şi a descendenţilor lor auzea el istorisindu-se faptele supraomeneşti şi eroice împlinite de căpitani şi haiduci, făuritorii regatului grecesc, la care nu se gândiseră niciodată.

Toţi aceşti armatoli şi haiduci erau români neaoşi. Din gura lor auzea mereu, lucru ştiut şi de acasă :

"Nu ca să facem Elada, ne-am luptat noi, ci pentru ca să aducem Rumeicul, acel stat creştinesc visat de toţi creştinii din Peninsula Balcanică, menit să cuprindă sub un singur sceptru, pe toate popoarele fără deosebire de naţionalitate".

Şi oftând din adânc spuneau în auzul tuturor :

"Nă lom fumelile si fara pri guşe" (Ne-am nenorocit familiile şi neamul). (I. Caragiani, Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, Bucureşti 1929. Prefaţă, pag. 3-4.)

Iată ce-i declara un alt căpitan şi ştiutor de carte :

"Noi nu avem trebuinţă să ne fălim că suntem urmaşii lui Leonida, căci ar fi un neadevăr - o minciună - fiindcă noi nu suntem nici heleni sau greci, ci vlahi curaţi ; noi aceştia şi părinţii noştri am făcut fapte de arme mult mai ilustre. Tănase Diacu din Muşiniţa la puntea Alamana şi Odisea Andruţu la banul Gravia, lângă Lamia, s'au bătut contra turcilor de 10 şi 20 de ori mai numeroşi, învingându-i şi făcând minuni de vitejie. In toată istoria helenismului nu găsim fapte eroice ca acelea ale Sulioţilor". (I. Caragiani, op. cit. pag. 120.)

Şi de data aceasta ei se plângeau de lipsa unui cap politic, de lipsa unui conducător autentic. Acesta este adevărul şi de aci isvorăsc toate relele. Un om politic autentic a lipsit în timpul revoluţiei, iar mai târziu, în ciuda numărului covârşitor al Românilor, circumstanţele n'au mai fost favorabile.

"La 1840 Regele Othon - primul rege al Greciei - vizitând Tesalia, a întrebat un celebru căpitan şi conducător valah ce-l ospăta :

"De ce nu vine la Atena, căci îi va pune la dispoziţie un apartament în propriul său palat".

Căpitanul îi răspunde : "Ataşamentul meu de munţi, de obiceiuri, de trecut, de viaţa familiară şi patriarhală şi mai ales plăcerea de a te simţi mai important printre ai tăi, în loc de necunoscut sau micşorat printre străini, este mult, este totul în viaţă".

Regele întrerupându-l l-a întrebat :

"Important când sunteţi numai primar într'un orăşel ca Lamia ?"

La care căpitanul îi răspunde cu demnitate :

"Eu sunt rege în aceşti munţi; chiar mai mult decât un rege....... Daca M. Voastră vrea un exemplu de puterea şi autoritatea mea, este destul să spun un cuvânt şi poimâine în această vale vor trece sub ochi Voştri şi sub steagul meu, peste 6000 de armatoli gata de luptă".

Regele Othon a renunţat la manifestaţia propusă şi la vizita regală, întorcându-se imediat la Atena. Acest mare căpitan de armatoli era Hagi-Petru din celebra familie omonimă, care a dat mulţi căpitani, mulţi primari în Agrafa şi Aspropotam.

La 1840 şi mult mai târziu era suficient un cuvânt din partea căpitanilor şi conducătorilor valahi, ca aceşti oameni hotărîţi şi războinici, să ajungă în două zile la Salonic; dar în acelaş timp, dacă era nevoie, în câteva ore să devină stăpânii Atenei". (J. Buchon, La Grèce contemporaine, pag. 333.)

Vom cita încă câteva documente care confirmă puterea şi autoritatea de care dispuneau căpitanii valahi faţă de populaţiile din Tesalia, Etolia, Acarnania, Epir şi Macedonia, în contrast cu şubrezenia şi efemeritatea statului grecesc şi a pripăşiţilor fanarioţi.

"La 1853-1854 generalul Hagi-Petru - nepotul celui citat mai sus - a trecut din Grecia în Tesalia ca să provoace revoluţia în această provincie. Pe urmele sale s'au trimis dela Atena o grămadă de spioni ca să-l iscodească, ca nu cumva să se proclame <u>prinţ sau conducător autonom al Tesaliei</u>. Familia Hagi-Petru era originară din provincia curat românească Aspropotam, situată între Epir, Macedonia şi Tesalia, compusă din 66 de comune şi alcătuia un capitanat-general autonom ce a durat până la finele secolului al XIX-lea."

"Pentru mulţi ani căpitani-generali şi primaţi ai Aspropotamului şi unor districte din Tesalia, Mălăcaşi şi Agrafa, au fost tatăl şi bunicul său, cu drept de moştenire pentru familia Hagi-Petru. Pe tatăl său turcii îl chemau oficial Vlaho-Bey, Hagi-Paşa, Petru-Bey sau Gianet-Bey, recunoscându-i public primatul şi autoritatea". (Gudas, Istoria Greciei, vol. VIII, pag. 317.)

Acelaş autor ne spune mai departe :

"Tot în revoluţia din Tesalia din 1853-1854, au fost trimişi dela Atena mulţi spioni pe urmele generalilor Giavela şi Griva - în afară de cei puşi pe urmele generalului Hagi-Petru - să le iscodească mişcările şi intenţiile, ca nu cumva să se declare şi dânşii căpitani-generali sau

prinţi independenţi după eliberarea Tesaliei. Aceşti doi căpitani, acum generali, erau foarte mult iubiţi şi stimaţi de populaţiile locale, fiind foarte bine cunoscuţi de pe timpul când erau căpitani de armatoli şi haiduci prin acele regiuni". (Idem, pag. 318).

Generalul Giavela se trăgea din faimoasa familie originară din Suli, care a dat nenumăraţi căpitani şi eroi, iar Griva din seculara familie princiară a lui Griva-Buia, ce a domnit peste Etolo-Acarnania. Generalul Griva era fiul lui Teodor Griva, proclamat de populaţiile din Etolia şi Acarnania Regele lor, în opoziţie cu cei dela Atena. Aşadar, acţiunile armatolilor nu s'au oprit numai în perioada revoluţiei din 1820-1828, ci ele au continuat în virtutea tradiţiei, până la victoria totală asupra turco-albanezilor.

Vom aminti alte fapte mai recente care adeveresc afirmaţia noastră. După anexarea Tesaliei la Grecia (1878), marele celnic Gogu Mişa din comuna Perivole-Pind, om de o inteligenţă şi capacitate rare, pentru exterminarea bandelor de briganzi şi hoţi ce infestau Macedonia şi Epirul cât şi pentru alte merite, este numit Baş-Dervengi pentru eparhiile Grebena, Elasona, Veria, Haşia şi Zagor; apoi Bey Paşa şi mai târziu consilier politic şi militar al guvernului şi Sultanului.

Prin caracterul şi ţinuta sa morală, însoţite de o judecată clarvăzătoare, se bucura de un prestigiu fără egal în faţa autorităţilor turceşti şi a populaţiilor valahe. Avea acces liber oricând la Sultan şi la mama sa Sultan-Validie, considerată ca protectoarea populaţiilor româneşti din imperiul otoman. Tatăl său luase parte activă la luptele dela 1820-1828, unde se distinsese prin fapte eroice. La rândul său, Gogu-Mişa era prieten bun şi camarad de lupte cu aproape toţi căpitanii şi haiducii care au luat parte la răscoala şi luptele din Tesalia, Haşia şi Pind din anii 1853-1854. Cunoştea dezamăgirea şi drama căpitanilor şi populaţiilor valahe din Morea, Etolia, Acarnania, Tesalia şi Agrafa, din proprie experienţă precum şi cea a căpitanilor Giavela, Griva, Sturnari, Jaca, Tosca, etc., cu care a luptat împreună. Avea prezentă nedreptatea făcută prin tratatul din Berlin din 1880, când s'a dat Greciei Tesalia, fără nici un Grec şi contrar voinţei exprese a populaţiei valahe autohtone care constituia majoritatea absolută.

Preocupat mereu de soarta acestei populaţii, Gogu Mişa, depe poziţia ce ocupa şi de acord cu ceilalţi căpitani şi celnici, întocmeşte un plan de răscoală şi crearea unui stat valah independent, cuprinzând regiunile : Pindul, Zagori, Mălăcaşi, Grebena, Haia, Castoria, Veria, Elasona şi Olimp; ceeace reprezenta centrul guvernământului Rumely-Valesi, locuit exclusiv de populaţie de origină valahă.

Căpitanii Garelia, Puliu, Macri, Ciucadana, Costa Ghiuleca, Gogu, Pala, fraţii Bei, C. Popovit, Giumerca, etc. se îngrijeau de recrutarea şi instruirea luptătorilor. Mari cantităţi de arme şi muniţiuni au fost strânse şi depozitate în locuri camuflate şi bine păzite. Totul se efectua în cel mai strict secret. Patriarhia şi guvernul grec, neliniştiţi de marea autoritate şi încredere de care se bucura Gogu Mişa faţă de Sultan şi guvernul turc şi puţina simpatie faţă de guvernul grecesc, au încercat prin

spioni să cunoască intenţiile şi acţiunile lui Gogu Mişa. Dar toţi spionii când luau contact cu acest personaj, afară din comun ca inteligenţă şi prezenţă fizică, se dădeau de partea lui. Trădarea, arma de totdeauna a laşilor şi degeneraţilor, a venit din partea bisericei.

Un egumen ce şi-a renegat origina, a putut afla din spovedania armatolilor cele ce se puneau la cale. Patriarhia şi guvernul grec puşi la curent, denunţă guvernului turc pe Gogu Mişa ca instigator şi duşman al imperiului otoman. Bună parte din conducătorii şi celnicii români, în frunte cu Gogu Mişa, sunt arestaţi şi exilaţi în Asia Mică.

La fel multe din depozitele de arme au căzut în mâna turcilor, care au constituit şi dovezi de culpabilitate. Deşi mereu în gardă, mulţi dintre căpitani şi armatoli au fost surprinşi şi făcuţi prizonieri, fiind .ucişi sau spânzuraţi. Cea mai mare parte s'a putut salva. Deşi handicapaţi, au început o luptă totală contra armatelor turco - albaneze.

Fără nici un sprijin şi înconjuraţi numai de duşmani, armatolii se refac mereu. Prin lupte crâncene şi atacuri îndrăzneţe au băgat groaza în populaţiile albaneze şi turceşti, care implorau clemenţă.

Armatele şi garnizoanele turceşti sunt neputincioase să facă faţă atacurilor armatolilor. Bandele albaneze, după câteva ciocniri, au pierderi foarte mari, se retrag şi dispar depe câmpul de luptă. Odată cu ei dispar şi jafurile periodice.

In faţa acestei situaţii guvernul turc este constrâns să ajungă la tratative cu răsculaţii, acordând amnestie generală, eliberând pe prizonieri şi căpeteniilor deportate în Asia Mică.

Dar turcii, potrivit obiceiurilor lor, nici de data aceasta n'au respectat firmanul de amnestie şi nici angajamentele luate cu atâtea jurăminte.

Gogu Mişa nu a fost eliberat şi nici nu s'a mai ştiut nimic despre el. Din cauza corpuţiei şi nepăsării care stăpâneau conducerea imperiului otoman, dar mai ales din cauză că mare parte din posturile cheie erau deţinute tot de fanarioţi, turcii n'au putut sesiza intriga şi felonia grecească, transformându-se în mon inconştient în instrumentele grecismului, în dauna lor proprie.

Cu Gogu Mişa dispare ultimul mare căpitan şi conducător valah şi primul care a conceput un stat autohton valah cu multe şanse de realizare. Ca şi predecesorii săi, Gogu Mişa este cântat şi pomenit şi azi de populaţiile din acele regiuni.

•

Ultima încercare pentru crearea unui stat liber şi independent românesc a fost în vara anului 1917, când s'a proclamat Republica Pindului şi Zagori, pusă sub protecţia statului italian care, din nefericire, a durat puţin timp, cât a durat şi ocupaţia italiană.

Motivele eşuării acestei încercări au fost mai multe şi complexe, care pot fi rezumate în următoarele puncte :

1) - Lipsa de coherenţă în acţiune, datorită unei lipse de conducere efectiv organizată, timpul fiind prea scurt. Din această cauză, după proclamarea Republicei, aproape că nu s'a putut face nimic, iar majoritatea populaţiei n'a ştiut nimic de acest eveniment, nici atunci şi nici mai târziu.

2) - Lipsa de sprijin politic, moral şi material din partea statului Român, care în acea perioadă se găsea la pământ (1917).

3) - Slăbiciunea fără limite a guvernelor italiene, care fără nici un motiv serios au abandonat noua Republică în momentul când începuse să-şi organizeze primele nuclee militare şi de poliţie.

4) - Sprijinul necondiţionat dat de guvernele englez şi francez lui Venizelos şi acţiunii sale contra regelui Constantin au sacrificat Republica Pindului şi Zagori şi aspiraţiile legitime ale unor populaţii numai ca să consolideze ambiţiile personale ale lui Venizelos şi să mărească statul grecesc.

Din învăţămintele istoriei şi din experienţa noastră, suntem nevoiţi s'o spunem cu durere, că sprijinul acordat de guvernul englez şi cel francez, ca şi de restul marilor puteri europene, Greciei, n'a fost de circumstanţă şi ocazional..

El datează din timpul când acest stat n'a existat; creeându-l pe sacrificiul şi mormintele armatolilor şi al populaţiilor valahe.

Acest Occident, sau aceste puteri europene care de două secole croesc soarta neamurilor mai mici sau mai slabe, poartă în sângele său un complex de inferioritate faţă de statul şi neamul grecesc.

Intreaga lor politică, în sectorul sud-estului european,a fost călăuzită de acest complex care, în mod inconştient, s'a transformat în sprijinitorii şi complicii celui mai josnic naţionalism.

In ciuda adevărului istoric şi al realităţilor existente din Peninsula Balcanică, la urmă, cu dela sine putere, le-au sacrificat aruncând populaţii întregi în braţele şovinismului spre a fi definitiv exterminate.

Din aceste şovinisme şi superiredentisme au ieşit monstruozităţi şi genocide. Dar istoria rezervă şi multe surprize şi chiar răsbunări care dintr'o izbitură răstoarnă şi sfărâmă tot ce este strâmb şi nefiresc.

Să sperăm, şi noi credem, ca într'o bună zi adevărul şi justiţia să-şi întindă aripile şi peste acest colţ al pământului atât de mult încercat.

In încheiere vom încerca să rezumăm gândurile ce ne-au călăuzit în acest studiu.

1) - Instituţia Armatolilor a existat în mod exclusiv numai la Aromânii din sudul Peninsulei Balcanice. Origina ei poate fi considerată aceeaşi ca a elementului romanizat din imperiul roman de răsărit. In decursul veacurilor a păstrat mereu o compoziţie şi o caracteristică pur românească.

2) - In timpul perioadei bizantine (sec. VI - XIV) miliţia populară a armatolilor înlocueşte garnizoanele romane desfiinţate de noua conducere a imperiului, combătând invaziile duşmane, infiltraţiile slave, şi de multe ori luptând împotriva ingerinţelor bizantine şi armatelor sale.

3) - In perioada principatelor Valahe (sec. X - XVI), adică a cunoscutelor Vlahii, puterea armatolilor ajunge la maximum de desvoltare şi organizare şi este singura forţă militară care asigura libertatea şi libera desvoltare a populaţiilor valahe precum şi independenţa ţării.

Prin slăbirea familiilor princiare - încrucişarea cu elemente străine - dispar şi marile unităţi teritoriale. Conducerea armatolilor este preluată de căpitani sau Rigi, care stăpâneau cantoanele sau baroniile în care s'au împărţit Vlahiile după moda şi influenţa Francilor (Ducatele franceze dela 1200-1400).

4) - După marea victorie a Turcilor de pe Câmpia Merlei (1389) singurele forţe militare organizate din Peninsula Balcanică au fost cele ale Armatolilor. Prin lupte îndelungate şi îndârjite, au impus

respect şi au constrâns pe turci să recunoască autoritatea şi puterea armatolilor, precum şi autonomiile şi libertăţile populaţiilor valahe.

A fost singura populaţie creştină din întreg imperiul turcesc care s'a bucurat de astfel de privilegii.

Pentru menţinerea şi respectarea acestor libertăţi şi autonomii, timp de secole cât a durat dominaţia turcească, tot armatolii au fost aceia cari au luptat şi sângerat.

5) - Prin convertirea Albanezilor la mohamedanism se naşte un nou şi mare duşman de moarte pentru armatoli şi populaţiile valahe. Incurajate şi protejate, bandele albanezilor musulmani jefuesc şi distrug regiuni întregi româneşti, constrângând populaţiile să ia drumul exilului. Ţinuturi întregi sunt devastate. Ali Paşa desăvârşeşte opera pârjolind ceeace a mai rămas. Inconştient, acest scelerat, se transformă în instrumentul greco-fanarioţilor şi în dauna neamului său. Avid,ambiţios,fără scrupule şi degenerat, porneşte o luptă de exterminare contra armatolilor, singurii cari l-au ajutat şi scăpat în nenumărate rânduri dela moarte.

6) - Jafurile şi distrugerile lui Ali-Paşa provoacă legitima reacţie a armatolilor şi populaţiilor valahe din Epir, Macedonia, Tesalia, Etolo-Acarnania, Agrafa şi Peloponez, până unde se întindea satrapia sa. Aşa începe marea răscoală din 1820-1828 spre a pune capăt jafurilor şi asasinatelor şi a readuce regimul de libertate şi frăţietate a acelui stat Rumeiou, creştinesc şi omenesc, atât de mult dorit şi visat.

7) - Marile puteri au garantat statul grecesc fără să garanteze însă cu nimic viaţa populaţiilor de munte, compuse de Valahi şi care,în mod normal, trebuiau să-şi aibă viaţa lor culturală şi spirituală deplin liberă, după principiile minorităţilor stabilite în toată jurisdicţia modernă din lumea democratică.

= = =

=

INSTITUTUL ROMÂN DE CERCETĂRI - FREIBURG (GERMANIA)

II

NOUL ALBUM

MACEDO-ROMÂN

100 de ani dela înfiinţarea primei

şcoli româneşti în Macedonia.

(1864-1964)

VOLUMUL II

BIBLIOTECA ROMÂNĂ - FREIBURG (GERMANIA) - 1965

Rândul I: de la stânga la dreapta: G. Ghițea, C-tin Papanace, Căpitanul, Gr. Pihl, *Rândul 2:* Iancu Caranica, St. Mamali, A. Ciumetti